

SLOVENSKÁ REČ

MESAČNÍK PRE ZÁUJMY SPISOVNÉHO JAZYKA

SEPTEMBER 1940

1

ROČNIK OSMY

REDIGUJE ANTON JÁNOŠÍK S JOZEFOM ŠKULTÉTYM
VYDÁVA MÁTICA SLOVENSKÁ

SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK VIII.

ČÍSLO 1.

JUDr. Ján V. Ormis:

PODĽA AKÝCH ZÁSAD PRACOVАŤ NA PRÁVNEJ TERMINOLOGII.

Dohovoril som sa už dávnejšie s redakciou Slovenskej reči, že budem do časopisu prispievať z oblasti slovenskej právnej terminologie. Prv, ako predstúpim s príspevkami, ktoré budem písat pod súhrnným názvom *Z právnej terminологии*, pokladám za potrebné povedať niekoľko slov o zásadách, podľa ktorých chcem pracovať sám a ktoré po-kladám za užitočné i pre prípadných iných pracovníkov v tej istej oblasti.

V príspevku *K slovenskej právnej terminologii* (*Linguistica Slovaca I/II*, 1939/40, 272 a n.) upozornil som na rozdiel medzi termínom „právnická“ a „právna“ terminológia. Tam som uviedol, kto pracoval na slovenskej právnej terminologii od roku 1917 po rok 1923, keď vyšla druhá časť *Právneho terminologického slovníka* (autori Dr. Vladimír Fajnor a Dr. Adolf Záturecký). Napokon som v citovanom príspevku nad-viazał na Fundárkovu štúdiu *Vývojová tendencia slovenského právnického názvoslovia* (*Právny obzor* 1939, 205 a n.), zdô-brazníl som okrem Fundárkových požiadaviek niektoré nové požiadavky pre právnu terminologiu a zaoberal som sa aj inými právnymi termínmi, mimo tých, ktoré rozoberal už Fundárek. (Komu ide o podrobnosti, môže si ich zistíť zo spomenutého môjho príspevku, z uvedeného Fundárkovho príspevku, ako i z ostatnej literatúry, ktorú spomínam vo svojej štúdiu.)

Fundárek požaduje, aby právny termín bol presný, jed-noznačný a úsečný. Ja som vyslovil požiadavku, aby právny termín bol dôstojný, a upozornil som, že pri právnych ter-mínoch z toho istého kmeňa obyčajne potrebujeme nielen

podstatné meno, ale hneď i príavné meno. Ďalej som upozornil na slovo *rozsobáš*, ktoré nebolo možno prevziať do právnej terminologie, lebo právo pozná *dva* spôsoby, na ktoré sa manželia môžu podľa práva rozísť, rozvod a rozluku. Upozornil som i na snahu o skracovanie termínov, ktorá je ostatne nielen v právnej terminológii, ale v literárnej reči vôbec a i v živej (hovorovej) reči. Tu stručne zopakujem, čo znamenajú jednotlivé spomenuté požiadavky.

Presnosť znamená to, aby právny termín nebol hmlistý, ktorý možno rozlične vysvetlovať, musí byť teda presne ohraňčený, vymedzený. Nemôže pozostávať z celej vety, ale musí mať jedno alebo dve slová (len výnimočne viac slov) a musí byť jednoznačný. To znamená, že právny termín musí vyjadrovať jeden pochop, a nie dva alebo až niekoľko rozličných pochopov. I terminy, ktoré sa v očiach laika nellisia od seba, právnikovi a každému, kto narába právnou terminologiou, môžu a musia znamenať dva celkom rozdielne pojmy. Právny termín musí byť dôstojný, nesmie byť vulgárny ani banálny. Keď máme v právnej terminológii substantívum, musíme mať z toho istého kmeňa i adjektívum. Ak by sme adjektívne slovo (len výnimočne) nemohli dostať z toho istého kmeňa, vypomôžeme si iným kmeňom, pravda, pri rešpektovaní uvedených požiadaviek, ktoré platia pre právne terminy vôbec. Terminy sa v reči skracujú. Tak *automobil* je skrátený na *auto*, za *rozvedenie manželstva* užíva sa deverbatíva *rozvod*, za *rozlúčenie manželstva* *rozluka* a podobne. I za dlhé *dopytovanie sa* (náhrada za *poptávku*) máme len krátke deverbativum: *dopyt*.

Čo som povedal v čas. *Linguistica Slovaca* (I. c., 274), to zdôrazňujem i na tomto mieste: *Právnu terminologiu môže tvoriť len právnik*, níkdy nie laik, ktorý nepozná všetky finesy právnych pochopov a dosah upotrebovaných právnych termínov. Pravda, *lingvista* má právo a povinnosť *upozorniť* právnika, či je niektorý termín nie proti duchu patričnej spisovnej reči, môže mu i navrhnuť za závadný termín nejaký iný, ale nemôže a nesmie ho nútiť na prijatie *nevýhovujúceho* — i keď rečové správneho — termínu. Podotýkam, že postoj lingvistu-potadcu zachovával proti odbornej terminológii už Samo Czambel. (Na Czambala sa dnešní slovenskí puristi predsa odvolávajú ako na autoritu.)

V Slovenských pohľadoch (1891, 571—2) má Czambel pod značkou -ík. príspevok Drobnosť o jazyku. Tam upozorňuje, že marfinské časopisy termín „a tōrvény kiterjed“ prekladajú „zákon rozpresiera sa“. Na to nadväzuje: „Neškodilo by uvážiť, či je tento výraz dobrý a jedine oprávnený. V úradnom akomisi preklade *kiterjed* prekladané bolo slovesom *pofahuje sa*; zákon pofahuje sa aj na učiteľov. Ale tento „úradný“ výraz je veľmi nedostatočný; nemožno ho totiž dobre použiť vo forme aktívnej. V rúštine v takom prípade majú výraz: *zakon rasprostraňajetsa, rozprieštraňuje sa*. Nech to uváža slovenskí právniči.“ (L. c., 572.) Teda odborník-lingvista upozorňuje na prekladanie maďarského termínu do slovenčiny, uvažuje, čo by bolo najlepšie pre slovenčinu, ale ďalej na koniec *rozhodnutie ponecháva interesovaným odborníkom*: „*nech to uváža slovenskí právniči*“. Na tej istej strane Czambel uvažuje, ako by sa dalo dobre povedať po slovensky „legitimácia“. Uvažuje, či by *legitimáciu* nebolo možno poslovenčiť na *výkaz*, ale hneď podotýka: „Chyba je však, že tento výraz znamená už: *ausweis, kimutatás*. Takto dostalo by sa mu teda dvoch významov. Snáď by sa tieto dva významy sniesly vedľa seba, ako vo väla iných slováčských snesú sa i tri, štyri významy.“ Z citátu vidno, ako opatrne si počína Czambel, hovorí len podmienečne „*snáď*“ by sa sniesly tie dva významy a netvrďa istotne „*snesú sa*“. To znamená, že i v tomto prípade Czambel čakal na mienku odborníkov-právnikov, ako sa vyjadria o jeho *návrhu*. Do tretice: Czambel na tej istej strane výslovne píše: „Prepiatym puristom nie som sľce ani ja, ale cudzie slovo *šéf* predsa je len zbytočné vo slovenskom jazyku.“ Tejto vety by si mali všimnať a dobre si ju zapamätať všetci, ktorí majú *prepiate* puristicke chýlinky.

Czambel si aj inak všímal terminologických otázok. Tak v Slovenských pohľadoch (1891, 505—6) má príspevok Slovo „ügy“ a složeniny s ním. Charakteristické je, čo tam hovorí o slove záležitosť: „Ale to aj ja viem, že Hattala v Bruse svojom ako germanismus odsudzuje sloveso *zaležať* a podstatné *záležitosť*. Na tom nezáleží však nič. Ani v Čechách si nikto nevšíma toho konštatovania. Brus matičný je totiž len proti príliš častému užívaniu jeho a učí, že „*vedle* záležitosť klásti jest slova: věc, práce, příčina, potřeba, dílo“.

Kde jako treba. Slová náleží, náležity, záleží, prináleží (r.* nadležať, prinadležať) tak vnikly do živého jazyka, ako trebárs *sara*, *sarár*, — a tieto veru nikto viac nevykorení.“ (L. c., 505.) Citované Czamblovo konštatovanie má platnosť i dnes a znamená toľko, že živému jazyku nemožno predpisovať, možno ho len pekne upravovať na správnu cestu. V tom istom príspevku Czambel odporúča maďarské termíny munkakör, működési kör, hatáskör prekladať: obor práce, práca, obor konania, konanie, obor pôsobnosti, pôsobnosť. Prijíma ich preto, lebo nimi doslovne a zrejme sa tlmočí úradný výraz. „Ja viem, že tieto genitívové opisy v praxi veľmi obfajzujú sloh, lebo ony zväčša spájajú sa ešte s genitívom, napr.: obor pôsobnosti právomocnosti atp. Aby sa takýmto nehľadkosťam vyhlo, dopúšťam hovoríť a písť: pôsobnosť, výkonnosť, konanie, práca právomocnosti. Opis nech sa užije len tam, kde ho vyžaduje zreteľnosť osnovy.“ (L. c., 506.) Czamblova rada je dobrá a hodno ju odcitovať, je osožná pri tvoreni alebo revízii ktorejkolvek našej odbornej terminologie, najmä právnej.

Czambel sa pod značkou J. V-ský roku 1893 zaoberal v Slovenských pohľadoch terminologickými drobnosťami, a najmä trestnou (teda právnou) terminologiou. Z jeho príspevku citujem: „Ľud všeobecne užíva slovesa *vlámal* sa, ale na človeka, ktorý sa vlámal, obecná mluva povie prosto: zbojník, zlodej. V jazyku právnom nesmie byť taký nedostatok, aký javí sa v jazyku obecnom. Trebárs je ľudu rablô, gyilkos a betörő zbojník, my to predsa *rozoznávať musíme*.“ (L. c., 174.) Ako krásne vymedzil tu Czambel úlohu odbornej, právnej terminologie! (Slová: rozoznávať musíme podčiarkol sám.)

V rubrike Z právnej terminologie budem uverejňovať *vysvetlenia* právnych termínov, točiť upozorním, *prečo* musíme upotrebovať ten alebo onen termín. Chcem vyhnúť tomu, aby niekto z neznalosti dosahu právneho termínu išiel zbytočne purizovať alebo „reformovať“ to, čoho sa nemožno dotýkať. Chcem v uvedenej rubrike upozorňovať na termíny, ktoré v praxi upotrebuju sice jednotliví právnici, ale ktoré termíny sú *nesprávne*, možno ich a musíme ich nahradiť lepšími. Nапokon sa vynasnažím v novej rubrike Slovenskej reči *od-*

* Skratka: rusky. (Pozn. autora.)

porúčať, alebo, ak sa tak páči, *navrhovať* (nie nanucovať) nové termíny, ktorými možno nahradiť doterajšie rečove nesprávne alebo v akomkoľvek smere nevyhovujúce termíny.

Anton Jánosik:

ZO SLOVENSKEJ KVANTITY.

Kvantita deverbatiw prídavných mien na -ný a od nich odvozených podstatných mien.

Ak si pri čítaní diel slovenskej literatúry rozličných vydani okrem obsahu povšimneme trošku aj kvantity, istotne pobadáme, že pri voľktorých deverbatiwach na *-ný* nebývajú jednaké kvantity, lež raz je na koreni toho istého deverbatiwa krátká, iný raz zas dlhá, napr.: *nekľudný* — *nekľudný*, *mutný* — *mútne*, *švarný* — *švárny*, *trápny* — *trápny* ap. Tu mimovoľne prichádza otázka, ktorá forma z týchto dvojíc je správna so svojou kvantitou. Pravda, to bude len tá, ktorá úplne zodpovie všeobecnému systému slovenskej reči.

V tejto štúdiu pousilujeme sa nájsť tento systém na podklade nárečového aj knižného materiálu.

Pri týchto deverbatiwach sú tri typy:

I. Krátka kvantita na koreni slovesa a krátka aj pri deverbative, napríklad:

a) od slovies VI. triedy: *bírmovný* (otec), *cestovný*¹, *falšovník*², *hamovný*³, *hamovník*, *hamovnica*, *harcovný*⁴, *hodovník*⁵, *hurtovný*⁶, *hurtovne*, *hurtovnica*, *kunštovný*, *luftovník*⁷, *lufovník*⁸,

¹ Výstížné doklady: jeden *cestovný* človek (Súpis II, 63), *Cestovný* odyšiou preč (64), sa preobliekla z *cestovných* šiat (Beblavý, Jánosik 98).

² Asi umele, ale dobre utvorené: *falšovníkom* listov (Jánosik 118).

³ U Socháňa: hamuje sa... *hamovnou* retazou (*hamovník*) (Starobylé zvyky slovenských roľníkov 232), u Tajovského: stvorili sme zo svojich... kuričov a *hamovníkov* (X², 92), mal takú hrubú zlatú retaz, ako *hamovnica* (Urbánek IV, 29).

⁴ Nájst ho ako aj sloveso *harcovať* u spisovateľov-Oravcov: osteň svoj *harcovný* (Hviez. IV³, 188), tátose počnú skákať, *harcovať* (Kuk. XXIII, 248).

⁵ Má dva významy: *hodovníkom* to nechutilo (Kuk. XII, 105) (...pletený koláč... tak zvaný *hodovník*) (Urb. XI, 94).

⁶ *Hurtovné* kroky (Vaj. VI, 54), riekol, *hurtovne* (34), Vozík — *hurtovnica* (Rázus, Maroško² 74).

merkovný⁹, merkovne, (pokoja)milovný (Taj. II², 23), milovník, nasledovný¹⁰, nasledovne, nasledovník, prenasledovník, opatrovný¹¹, opatrovník, opatrovnička, orodovný¹², orodovnička, panovník, panovnička (Jégé, A. Šangala⁴ 216), pracovný, pracovník, polovný (pes), putovný¹³ (pohár), putovník (Rázus, Svety II², 291), spisovný (jazyk), šmajchlovný, šrotovník, usilovný, vandrovný (Taj. I, 147), vandrovník, varovný (Hviez. IV³, 151), veršovník, vinšovník¹⁴.

b) od V. triedy: berný¹⁵, berník, (rovno)bežný, (rado)dajný, poddajný, poddajnosť, nepoddajný, nepoddajnosť, predajný¹⁶, nepredajný, odpredajný (Vaj. IV, 130), (ne)dbajný¹⁷, (pa)hltný¹⁸, pahltník, pahltnička, hnevny¹⁹, hnevník, kajný²⁰, klamný²¹, neklamný, neodkladný, ligotný²², ligotne, (časo)merný, merník

⁷ Na okoli Žiliny murovaný otvor v bočnej stene humna, aby sa krma, slama nezdusila.

⁸ Je u Zátureckého: Odvrát, Bože, lutovníkov, prispôr nám závistníkov (Slovenská písomnosť, pořekadla a úsloví 120).

⁹ Žije ešte u staršej generácie: Pri tom musíš byť veľmi merkovný (úzus).

¹⁰ Dobrý doklad má Jégé: Nasledovný deň predpoludním (Alina Orságová 128); Ewangelisté bili rodu židowskeho, nasledovne w naboženstwú židowském pewne zakoreňený (Bajza, Kresťanského Katolíckeho Náboženstwá I, 372), nasledovník často sa užíva v cirkevnej reči: nasledovníci Kristovi. U Hviezdoslava: hlúčok učeníkov a nasledovníkov (IV³, 65), Kukučina: padnút do rúk prenasledovníkom (II⁴, 64).

¹¹ Gak ge (Žarkoslawa) opatrovna (Básne Gana Hollého, zwazek I, str. 44), pri nej stála opatrovnička (Bodický, Rozpomienky 96).

¹² V cirkevnej reči užívané. Napríklad u Gazdu v Hortus Florum I: Orodovníka (67, 83) a v mariánskej modlitbe: Zdrawas Kráľovná, Matka Milosrdenská... Orodovnička naša (porov. Malý misál 62).

¹³ Dobre tvorený športový výraz.

¹⁴ Vinšovníci už ráno chodili vinšovať (úzus v okoli Žiliny).

¹⁵ Výraz berný peniaz zachoval som si v živej pamäti zo školského povinného čítania slovenských rozprávok, ale teraz nemôžem nájsť miesto na doklad. U Zátureckého: Najlepší verník, najväčší berník (129).

¹⁶ Predajná krava každá teľná, a kobyla ako chceš (Záturecký 192).

¹⁷ Nedabajný ako somár (Záturecký 28).

¹⁸ Ondrejov: pahltnica pahltná! (Zbojnícka mladosť 150).

¹⁹ Hnevna podráždenosť (Šolt. V², 27). Zrejmejšie deverbatívum je hnevnik. V bánovskom nárečí hnevlik.

²⁰ Od kajat a je u Hviezdoslava: i ukazujem v kajnom vyznaní (X, 107).

²¹ Pri mlátení zbožia počul som: To je klamná váha (Bánovce). U Šoltésovej: Ona má neklamný cit (I², 160).

²² Pokladám za deverbatívum, keďže tu dobre citif dej materského slovesa; ligotný = taký, čo sa ligoce: so žiarou ligotného slnca (Kal. IV², 24), ligotná kvapôčka rosy (Šolt. I², 99), hmyrí ligotne! (Hviez. V, 33).

i: (cti)bažný, cíibažník (Kuk. XI², 66), *cudzobažný³⁵*, (boha)boj-
ný, *cvičný* (učiteľ), *činný, dobročinný* (spolok), *činnosť, dojný*
(o krave), *dostavník* (Kuk. XV, 9), *durný³⁶, durno, zdurný, dus-
ný³⁷, dusno, dušný, chodný³⁸, chodník, odchodný, rozechodník,
schodný, neschodný, prechodný, neprechodný, chybný³⁹, nechyb-
ný, kotný, krmný⁴⁰, krmník, krmnica, krušný⁴¹, krušno, kruš-
nosť, (krko)lomný, Lomnica, neoblomný⁴², neprelomný, nezlom-
ný, maškrtný, paškrtný (Turiec), mernô⁴³, (hlado)morný, ducha-
morný (o práci), nosný, nosník⁴⁴, nosnosť, medonosný (kvet),
nosnica (Rázus, Svety II², 187), neposedný⁴⁵, ostojný, obstojno,
obťažný⁴⁶, osadník⁴⁷, platný (zákon), platník⁴⁸, plátnosť, neplat-
ný, plavný⁴⁹, plavne, splavne (Taj. XIII, 140), plazný⁵⁰, plodný⁵¹,*

35 U Šoltésovej: človek bez *cudzobažného* luhania (VI, 224).

36 Kukučín: *durným* hlasom pýtala sa jej (I⁴, 97). *Zdurné* (plaché)
kone, slabý voz, stará žena, mladý muž, čerta je tam dobre už (Zátu-
recký 96).

37 pýtala sa *dusným* hlasom (Vaj. II, 27), počalo jej byť *dusno* (Šolt.
12, 99); u Fándlho *dušný*: abí Zimna *dušna* Para wipáchla (II, 57).

38 U Kálala: *chodné šaty* (201), *schodnejšia* cesta (Bodický 115),
neprechodné pralesy (Dobšinský, Prost. slov. rozpr., sošit 43, str. 97). Po-
dľa Šmála *neprechodný* poznajú aj v Turci: Po tom mostíku na voze sa
ja ani neopovážim istť. Je *neprechodný*, ved' len tak-tak že sa v hromade
drží (Danová).

39 Istotne je deverbatívum vo výraze *chybný krok*, lebo je od *chybiť*.
Ukazuje na to doklad *nechybný* u Hollého: *nechibnú* z napnutého Lúka
wipustila... Strelku (zväzok I, 210). Iné *chybný* je denominatívum od
chyba.

40 Ide tu o západoslovenskú formu, kde je aj v materskom slovese
krátka kvantita: *krmíť* odchodne od stredoslovenskej *kŕmiť*. Doklad u
Fándlho: *krmnú Wolí* (II, 180).

41 U Podjavorinskej: *krušný život!* (I, 33), u Šoltésovej: Jej počalo
byť *krušno* (II, 226).

42 U Tajovského: pán rychtár sú *neoblomný* (VIII, 60), Hollého: *ne-
prelomní* Šípami Pancír (zväzok II, 91), bol tvrdý, *nezlomný* (Taj. X², 18).

43 Meriť sa, *mernô si brať* (Kuk. VI, 65).

44 *Nosník* v okoli Pezinku hrada na múre, na ktorej spočíva celý
krov. (Podľa informácie.)

45 Doklad z Turca: To je kríž s takým *neposedným* deckom (Danová). Má ho Šoltésová (V², 53).

46 Od slovesa *obťažiť* (Kálal); zväčša je známe iter. *obťažovať*. U
Šoltésovej: bez tej *obťažnej* povinnosti (III², 88).

47 Výstižný doklad u Hollého: Bez wšeho Oslabeňá... mohli wiší-
lať... *Osadníkow* (zväzok II, 88).

48 U Fándlho: Ľepší Pánom *platníci* (II, 184), sa uš mnohi... *ne-
platnē* wihowáralí (395).

49 Poznal by ju... po *plavnom* kroku (Rázus, Svety I², 313), racky,
plavno hádžu sa na vodu (Taj. X², 101).

50 Ilviezdoslav: *plazný* vazal (VIII, 183).

neplodný, neplodnica, (krvo)potný (Kuk. IV⁴, 37), *potný* (Bernalák), *kvropotne, povolný, nepovoľný, nepovoľnosť, prasný, prašný* (Bánovce), *prasnica, prašnica* (Zát. 63), *preletný*⁵², (ne)-*premenný*⁵³, *nezmenný, prsný*⁵⁴, *pršno, radný, radno, neradný*⁵⁵, *neradno, nedoradný, rodný*⁵⁶, *rodník, rodnička, nerodný, nerozdvojný*⁵⁷, *shovorný*⁵⁸, *odhovorný, skočný*⁵⁹, *podskočný* (o krátkej sukni), *podskočnica, poskočný, neskrotný* (žrebec), *slyšno*⁶⁰, *neslyšný, neslyšne, spasný* (Hv. IV³, 75), *sťrelný* (o zbrani), *strojny*⁶¹, *nestrojny, svedčný*⁶², *svedčno, nesvedčný, šarapatný* (Hviez. X, 142), *škodný, škodník*⁶³, *neškodný, odškodné* (Taj. IV², 115), *štepný*⁶⁴, *štepnica, švitorný* (Vaj. I, 76), *telný* (o krave), *(márno)tratný, márnotratník, márnotratnosť, márnotratnica, trovny*⁶⁵, *trovnosť, nestrovný, (divo)tvorný, valný*⁶⁶, *povarné* (Bernalák), *(lahko)verný, pravoverný, verník, neverník, vidný*⁶⁷,

⁵¹ U Hollého: *plodnú... Moc* (I, 98), že je stará *ňeplodnica...* obťažkaná (Súpis III, 181).

⁵² Hviezdoslav: mrk oka čo aký *preletný* (IV³, 105).

⁵³ Taktiež Hviezdoslav: raj... *nepremenných krás!* (IX, 98), Hollý: naša manželská *ňezmenná* zostaňe Láska (II, 224).

⁵⁴ Z Liptova: *pršno, daždivo. Pršný deň — daždivý deň: Bola pršná jár* (SR, VII, 202).

⁵⁵ *neradná vec mať hosta v stajni* (Hviez. III³, 251), ináč statočná mladá osoba, ale *nedoradná* (Bodický 127).

⁵⁶ Výstižný doklad u Hollého: i spustlē (končiny) zwédlí na *rodné* (II, 88), u Fándliho: *Nerodnému Stromu prewrtag Koreň* (II, 64), *rodník* = ženské ústroje.

⁵⁷ Gilbert a Marienka boli *nerozdvojni* (Kal. VI², 90).

⁵⁸ U Šoltésovej: veľmi *shovorná* (V², 47). To je veľmi *odhovorný človek*; len mu čo-to slúb, už je na tvojej strane (Ďanová).

⁵⁹ Do tanca... Tú *skočnú, páni muzikanti!* (Dram. spisy Jána Chalupky V, 55), *poskočná trasorítka* (Hviez. II⁴, 384).

⁶⁰ sotva *slyšno* zaďakovala (Šolt. I², 162), *neslyšný* je ich krok (Taj. IX, 85), Plynuly (plte)... *neslyšne* (Podj. II, 141).

⁶¹ Porovnaj u Sládkoviča: *strojná Elena* (Detvan).

⁶² *svedčný pár* (Rázus, Maroško študuje 172), obyčaj je to *nesvedčná* (Kuk. XXV, 88).

⁶³ Západ má *škodár* (Bánovce), Tekov *škodník* (podľa prof. Jána Rakovského).

⁶⁴ Porovnaj výraz: *Štepná Mara vo súvislosti Siatna Mara*.

⁶⁵ bol taký *trovný*, že by bol pretrovil i všetky poklady sveta (Dobšinský, sošit 73, 55), *trovné Črewo* (Fándli I, 133), *ňestrovni Žalúdeček* (II, 416).

⁶⁶ Výstižný doklad u Chalupku: *valný Dunaj* (Mor ho!).

⁶⁷ Už v citovanom doklade od Zátureckého: Najlepší *verník*, najväčší beruňák (129). *Neverník* v smysle *neveriaci* u Bajzu (I, 361, 363).

⁶⁸ na komôrke veľmi *vidnej* (Taj. V, 47), bola taká *nedovidná* (Dobšinský, sošit 54, 103), *Moje oči sa nedovidné, ten tak habkám s ňima* (pri

vidno, polovidný, nevidný, nevidno, dovidný (Hviez. XV, 92), *nedovidný, vozník⁶⁹, vravný, nevravný, zdarný, nezdarný, zradný, vlastizradný, nezmestný⁷⁰, nezmestník, nezmestnosť* (Kuk. IV⁴, 21, 27), *zvonný⁷¹, milozvučný⁷², žičný* (Hv. V, 142), *živný⁷³, živnosť, obživný, neobživný, žrebný* (o kobyle).

d) od ostatných slovies: *samobytný* (národ), *samobytnosť*, *starobytný* (Kálal 641), *nedobytný* (hrad), *neodbytný, neodbytník* (Hviez. I³, 284), *neodbytnosť* (Vaj. IX, 172), *čujný⁷⁴, čujno, nečujný, nečujne, dvižný⁷⁵, nedvižný, kujný, kujnosť*, (cudzopasný, *cudzopasník, bruchopasník* (Záturecký 73), *samopašný, samopašník, samopašnica* (Urb. XIII, 51), *samopašnosť, (plano)rečný⁷⁶, radorečný, rečník, rozhodný, nerozhodný, rujný* (pes) (Zát. 110), *(samo)fečný⁷⁷, trasný⁷⁸, neostrasný, neustajný⁷⁹, neustajne, nevedno⁸⁰, neznesný⁸¹, neznesník.*

Formy *dušný, prašný (prašnica), samopašný (samopašnica)* oproti *dusný, prasný (prasnica), cudzopasný* sú staršie a mäkká spoluhláska š dá sa vysvetliť vplyvom b v prípome -ný. Ide tu o archaizmy, ktoré vznikly v čase, keď ešte predchádzajúce b v tomto prípade mäčilo. Taký istý zjav je aj v prípade *ukážka*. (Porov. SR VII, 286—288.)

čítaní) (Turiec), za červením morom, za nedovidným krajom bou raz jeden... kráľ (Súpis II, 332).

⁶⁹ U Chalupku: počul som toto meno od istého starého vozníka (Dobšinský, sošit 2, 46). Ináč je častejšie *vozár, furman*.

⁷⁰ Známe v Turci: To je strašne nezmestný čeladník, nikde nemá pomeštenia (Ďanová).

⁷¹ Kukučín: Jeho hlas je *zvonujný* (XII, 52).

⁷² Tiež Kukučín: Nuž *milozvučné* nie je to blačanie (XXVI, 20).

⁷³ U Hollého: *Živnú tak Bujnosť...* (stromkom) pridává (I, 98). Za... peniaze nakúpila *živnosti* (Zbojnícka mladosť S1), vaše reči... sú neobživné (Hviez. XIV, 105).

⁷⁴ Čujné ucho (Kuk. XXIII, 293), doložil ledva *čujno* (V⁴, 50), (bol to nečujný bozk...) (Vaj. VIII, 91).

⁷⁵ U Vajanského: *dvižný most* (IV, 133), *nedvižná masa* (Kuk. X, 69).

⁷⁶ Hviezdoslav: Čušte, sovy *planorečné* (II⁴, 103), Nebola som pyšná ani *radorečná* (Sborník slov. nár. piesní II, 122).

⁷⁷ Tiež Hviezdoslav: na rtoch, med, *samotečnú* pieseň (II⁴, 291).

⁷⁸ U Vajanského: *náruživosti trasné zvuky* (VII, 77).

⁷⁹ *neustajnej* na hostine (Hviez. I³, 89), Psi... brechaly *neustajne* (Vaj. VI, 38).

⁸⁰ U Hronského: *Nevedno prečo, nevedno načo* (Podpolianske rozprávky² 145).

⁸¹ U Hollého: *Neznesných* mnoho máš Krížov (I, 208), Daj mi pokoj s takým *neznesníkom!* Veď sa ani s vlastnou materou neznesie bývať pod jednou strechou (Ďanová).

Pri I. type je jednotný systém; západoslovenské *žierny*, čo do vzniku dvojhľásky *ie*, nie je vlastne výnimka. Ani *spásny* (Urb. XXXV, 9) nie je výnimka, lež denominatívum od *spásy*.

II. Dlhá kvantita pri slovese a dlhá aj pri deverbative, napríklad: *bližny*⁸² popri *bližný*, *blúdny*⁸³ popri *bludný*, *blúdnik*, *blúdnica*, *búrny*⁸⁴, *pochmúrny*⁸⁵ popri *chmurný*, *pochmúrny* popri *pochmurný*, *chválny*⁸⁶, *nechválny* popri *nechvalný*, *schválny*, *schválnosť* (Kuk. III², 39), *Hájnik*⁸⁷, *Hájniky*, *hlásny* (o trúbe), *hlásnik*, *královna*⁸⁸, *kŕmný*⁸⁹ popri *krmný*, *kŕmnik* popri *krmnik*, *kúpny*⁹⁰, *podkúpny* popri *podkupný*, *kvárnik*, *liečník*⁹¹, *márny*⁹² popri *marný*, *márnik* (Taj. VIII, 205), *mútňy*⁹³ popri *mutný*, *smútňy* popri *smutný*, *hlavomútňy* (Kálal

⁸² Cirkevné *bližný* dostáva v nárečiach dlhú kvantitu podľa *bližiť*: *bližny*. Takto aj v cirkevnej literatúre: Kazatelňa XXVII (17, 81, 233), Miloš Janoška-Szeberényi, Luther či Loyola? (152, 172) a inde.

⁸³ Na západe (Bánovce, Trenčín) dlhá kvantita. Taká je aj v Turci (podľa Šmála). Dlhú zachytí aj Záturecký (12). V literárnych dielach zväčša krátka, ale nájde sa aj dlhá: *blúdny* (Svetý III², 73), *blúdnica* (Vaj. XIII, 136), *Blúdnik u Hollého* (II, 43).

⁸⁴ Na západe (Bánovce) neznáme, ale v Turci áno: A tu ti odrazu pôde strašná hrôzba, lejak, kamenec, šluha; dávno sa nepamätam na taký *búrny* čas (Ďanová).

⁸⁵ V literárnych dielach obidvoje: dlhá u Šoltésovej (I², 85; IV⁴, 161, 143), Jesenského (Cesta k sile 132); krátka u Urbánka (X, 31), Hviezdoslava (V, 49, 108). *Pochmúrny* u Kuk. (XVII, 37), Ondrejova (Tátos a človek 54), Urbánka (XVI, 68), ale už ho tiež *pochmurný* (XVIII, 23).

⁸⁶ Deverbativum *chválny* poznám z báновského nárečia: To ti bola *chválna* večera, všetkého bolo, čo im len duša zažiadala (Rybany). To ti je taká *chválna r...*; so všetkým sa ti len chváli (Bánovce). Aj u Hviezdoslava (VIII, 15) a Hollého (I, 145). Dlhá *nechválny* u Blahu (Slabí a mocní 65, 73), krátka u Tajovského (IV², 97), Jégého (Šangala⁴ 199). Pri *schválny*, *nechválny* všade dlhbá (Kuk. XI², 22; Taj. VI², 57; Šolt. III², 66).

⁸⁷ V češtine je tendencia dĺžku skracovať. Na listoch písaných Čechmi do *Hájnik* vydával som *Hajniky*.

⁸⁸ Porovnaj vývody v SR VI, str. 330—331.

⁸⁹ V stredoslovenskom nárečí je *kŕmif* a zato náležitý tvar *kŕmny*, *kŕmnik*. Na západe krátka kvantita *kŕmif* a tak aj *krmný*, napr. u Zgurišky: *krmlik* (Ženích 138).

⁹⁰ Stála kvantita je pri *kúpny*, pri *podkúpny* kolisa. Dlhá u Rázusa (Bača Putera 71; Hoj, zem drahá 57), ale v Čiernych rokoch krátka (181); krátka u Šoltésovej (VI², 155), Vajanského (V, 86).

⁹¹ sa... obliekou za liečnika a šjou k princeznej (Súpis II, 469).

⁹² Je to zaiste deverbativum od (*u*)*márat* (Urb. XXIII, 83; Podj. III, 107). Prvej bývala aj krátka kvantita pod vplyvom českého *marný* (Luther či Loyola? str. 48).

⁹³ Vo viac nárečiach (Bánovce, Turiec, Novohrad) býva dlhá kvantita *mútňy*. Takto zväčša u spisovateľov: Kukučín (XXI, 80; XXII, 98),

169), *mýlny*⁹⁴ popri *mylný*, *neomýlny* popri *neomylný*, *nekľudny*⁹⁵ popri *nekludný*, *nekľudník* popri *nekludník*, *nenasýtny*⁹⁶ popri *nenasytíny*, *odchýlny*⁹⁷ popri *odchylný*, *ohútny*⁹⁸ popri *ohutný*, *otázný*⁹⁹, *otázno*, *otázník*, *osviežny*¹⁰⁰ popri *osvežný*, *pílny*¹⁰¹ popri *pilný*, *pilnosť* popri *pilnosť*, *počúvny* (Kal. VI², 88), *nepočúvny*, *priečny* (človek), *priečník*, *pýšny*¹⁰² popri *pyšný*, *pýšnik*, *siaťny* (Siatna Mara) (Socháň 30), *slúžny*, *podslúžny*, *strážny* (vojak), *strážník*, *strážnica*, *striezny* (pes), *súkno* (od súkať), *súrny*, *súrno*, *svieťnik*, *škriepny*, *škriepník*, *neodškriepny*¹⁰³, *švárnny*¹⁰⁴ popri *švartný*, *trápny*¹⁰⁵ popri *trapný*, *trapník*,

Hviezdoslav (IV³, 194, VII, 159), Timrava (VII, 131), Vajanský (IX, 6), Hollý (I, 129); krátka u Ondrejova (Africký zápisník 17). No pri *smútnej* je v literárnej reči dôsledne všade krátka kvantita.

⁹⁴ Je to azda knižné slovo, prevzaté z češtiny aj s krátkou kvantitou; v ľudovej reči býva zaň *chybný* od *chybiť*: urobil *chybný* krok (úzus). Takyto náhrad má aj J. Škultetý (rozhovor). Ináč *mýlny* so svojou dlhou kvantitou sa prispôsobilo k slovenským deverbatívom (Šolt. IV², 118; Timrava VII, 127; Hviez. IV³, 27). Podobne tak aj cirkevné slovo *neomýlny* (Hollý I, 85; II, 240; Luther či Loyola? 194, 236).

⁹⁵ V západných nárečiach je krátka *nekľudný*, v stredných dlhá (Turiec). Táto dvojitosť sa odvíja aj u spisovateľov. Dlhá u Jesenského (II, 49), krátka u Vajanského (V, 147), ale aj dlhá (XI, 357).

⁹⁶ Dlhá kvantita je u Hronského (Proroctvo 2), u Kukučína (IV⁴, 105; XXVI, 231), u Šoltésovej (III², 95), u Timravy (V, 36), krátka u Rázusa (Svetý IV², 403) podľa západných nárečí.

⁹⁷ Azda knižné slovo, ktoré sa podobne ako *mýlny* dlhou kvantitou zaraďuje do slovenských deverbatívov. Domáce slovo zaň je *odchodený*.

⁹⁸ U Urbánka sú obidve kvantity: dlhá (XXIV, 26), krátka (XXIII, 69).

⁹⁹ Vyskytuje sa v Turci, najčastejšie *otázeno*: To je ešte *otázeno*, či ten melo pravdu vravel (Danová). Na západe (Bánovce) nieť ho.

¹⁰⁰ U Hviezdoslava s ohľadom kvantitami v tej istej knihe: *Osviežny nápoj* (XIV, 123), *osviežný balzam* (302).

¹⁰¹ Je to deverbatívum od *piliť* (sa) a zato aj patričná dlhá kvantita, ako je v nárečiach (Bánovce, Turiec). V bernolákovskej literatúre nájde sa miestami aj dlhá (Gazda, Hortus Florum I, 218).

¹⁰² Nárečia majú aj s dlhou kvantitonou (Bánovce, Tekov). Podľa prof. Jána Rakovského v Tekove je aj *pýšnik*. Podľa E. Jónu v Novohrade sa cíti skorej ako knižné a zaň sa užíva *hrdý*. V Turci je *pýšný*.

¹⁰³ Výstižný doklad z Turca: On je už od prírody taký *neodškriepny*. Toho ty v ničom nepreveríš, čo by si mal akú pravdu! (Danová.)

¹⁰⁴ Z nich je častejšia dlhá: Hviezdoslav (III³, 286; XI, 148), Kukučín (VIII, 37; XII, 59), Hollý (I, 23, 34), Socháň (20, 24, 47, 48, 104, 116). Dnes už zaniká aj so slovesami tohto koreňa (*ošváriť*, *prišváriť*, *zanešváriť*); mladšia generácia užíva vplyvom češtiny *okrášlený*, *okrišíť* atď.

¹⁰⁵ Výstižný doklad videl som na smútočnom oznamení v Žiline: *po trápnej nemoci skonal*. Taký je aj u Jégého: aby mu spôsobili *trápne* starosti (Šangala 160).

vábny, vábnik, vážny¹⁰⁶, rovnovážny (Hviez. I³, 195), *odvážny* popri *odvažný, povážny, povážnosť, prevážny* popri *prevážný, rozvážny* popri *rozvažný, vládny¹⁰⁷, svetovládny, nevládny, nevládnosť, úfny, úfnosť, vírny* (Hviez. XI, 203), *víťazný* (o vojsku), *žiadny¹⁰⁸, žiarony¹⁰⁹, žirny¹¹⁰*.

Systém kvantity nie je tu jednočinný. Pri viac deverbati- vach vyskytujú sa kvantitativne dvojice.

III. Dlhá kvantita pri slovese a krátka pri deverbative, napríklad: *branný¹¹¹, hybný, nehybný, neohyb- ný, možný¹¹², možno, možnosť, veľkomožný, veľkomožnosť (titul), nenasýtný¹¹³, obratný¹¹⁴, neobratný, (ne)odvratný, nepodvratný, prevratný¹¹⁵, nevyvratný, rozvratný, zvratný, nezvratný, omam- ný¹¹⁶, paľný¹¹⁷, plužný¹¹⁸, pyšný, rozlučný¹¹⁹, rozlučnô, netozryp- ný* (Vaj. IX, 278), *rozvlačný¹²⁰, spevný¹²¹, skumný¹²², slabný¹²³,*

¹⁰⁶ Prvotný význam *vážny* je zachytený u Socháňa: *vážne snopy* (14). Počul som ho tohto leta pri svážaní: To sú *vážne snopy* (Bánovce). Pri slozeninách býva dvojaká kvantita.

¹⁰⁷ Výstížný doklad z Turca: Od tých zeliniek už sa vám čestvujem takou *vládnou*, že už aj na nohách dlhšie obstojím (Danová), „...nevládny som ako mucha...“ (Kuk. II⁴, 188).

¹⁰⁸ U Zátureckého jeho prvotný význam: Je veľmi chleba *žiadny* — *žiadostivý* (160).

¹⁰⁹ Z bánovského kraja: *žárne uhlie* (Žitná). U Urbánka: úpaľ *žiar- neho slinka* (III, 42), Šoltésovej: pred jeho *žiarnym* pohľadom (I², 112).

¹¹⁰ Výstížný doklad u Kmeťa: keď je i málo sena, ale je, ako hovoria, *žirne* (Veleba Sitna 84). Sloveso *žíriť* časté u Kukučína (VII³, 53; VIII, 22; X, 78).

¹¹¹ Vo vojenskej terminológii: vojenská *branná moc*; *branná výchova*.

¹¹² Značí aj *majetný* (okolie Žiliny). Tak aj u Tajovského: farára preložil medzi *možnejší* národ (XII, 99), Kalinčiaka: Blatnický, *najmož- nejší*, najpyšnejší, ale i najhroznejší zemčan (V2, 59).

¹¹³ Západoslovenská krátká kvantita.

¹¹⁴ Pravdepodobne knižné slovo, v nárečiach je synonymum *vrtký, šikovný*.

¹¹⁵ Kukučín: nehlásal *prevratných* náuk (XVII, 116); má *nevyratné pravdy* (XVIII, 68).

¹¹⁶ Tajovský: *omamné* prúdy slinka (X², 22).

¹¹⁷ Beblavý: vidieť *patnú zbraň* (Janošk 257).

¹¹⁸ Základné sloveso *plúžiť*; deverbativum *plužný* (nástroj) u Hviezdoslava (III³, 86).

¹¹⁹ Výstížný doklad u Tajovského: pri *rozlučnom* slove s... (X², 85), *rozlučnô* (Kuk. X, 33; Taj. IX², 102). No dá sa poklaadať aj za denominatívum od *rozluka*.

¹²⁰ Dobrý doklad u Šoltésovej: jej neporiadne a *rozvlačné* jedenie (III², 211).

¹²¹ Deverbativum sa číti jasne v spojitosti vtáča: spevné vtáča (Rázus, Julia II, 209).

slubník (Kuk. XXII, 35, 157), *stužné*¹²⁴, *smutný*, *stupník*¹²⁵, *odstupné*, *odstupnô*, *dostupný*, *nedostupný*, *vstupné*, *tulný*¹²⁶, *zvyšný*.

Zo všetkých troch typov jednotná kvantita je len pri I. type; tu dôsledne všade krátká kvantita materského slovesa prechádza aj do deverbatíva. Platí preň všeobecné kvantitativne pravidlo: *Všetky deverbatíva prídavných mien na -ný (a od nich ufvorených podstatných mien)*, *odvodené od slovies s krátkou kvantitou na koreni, majú nezmenenú krátku kvantitu*, či už pochádzajú z neurčitkového alebo prítomníkového kmeňa. Výnimka *žierny* nie je výnimka v pravom slova smysle, ak máme na zreteli odchodný vznik dlhej kvantity. Správne podľa tohto kvantitativnho pravidla majú v spisovnej reči krátku kvantitu knižné slová *blahodarný*, *zákonodarný*, prevzaté z češtiny, kde je dlhá: *blahodárný*, *zákonodárný*. Správnosť krákej kvantity sa ukazuje aj v domácoch slovách *zdarný*, *nezdarný* oproti českej dlhej: *zdárný*, *nezdárný*. Kvantitatívny systém I. typu je všeobecný nie len v nárečiach, ale aj v spisovnej reči.

No nie je tak pri deverbatívach II. typu. Tu viac deverbatív má dvojakú kvantitu; popri dlhej aj krátku. V nárečiach nebývajú obidve kvantity pospolu. Je viac príčin tejto dvojitoosti kvantity:

a) Pri *kŕmnym* — *kŕmný* sú obidve kvantity náležité s hľadiska materských slovies, vyskytujúcich sa v nárečiach; stredoslovenské *kŕmny* od *kŕmiť* je náležité podľa II. typu, západoslovenské *kŕmný* od *kŕmiť* zas podľa I. typu. V spisovnej reči sa uplatňuje II. typ.

b) Iné dvojice deverbatív možno vysvetliť dvojakým ich tvorením: 1. od slovesa s dlhou kvantitou, 2. od deverbatíva podstatného mena s krátkou kvantitou. Ide tu o akúsi kontamináciu dvoch jednako, jednou príponou tvorených foriem deverbatívnych a denominatívnych, ktoré sa od seba odli-

¹²² U Hviezdoslava: sa prizerajú tanecu ostrým, skumným okom (VII, 67).

¹²³ U Tajovského: spomienky našej stužnej, čistej mladosti (VII, 31).

¹²⁴ Úradný termín, prevzatý z češtivy s krátkou kvantitou: „Zálohу na stužné“ (Jcs. Demokrati I, 158).

¹²⁵ U Kukučina: Stáli razom na stupníku priateľstva (XX, 80), *odstupnô* (X, 48).

¹²⁶ U Hviezdoslava: tulná úboč pri uboči (VIII, 146), o plecie plecom tulne oprcti (XIV, 324).

šovaly práve svojou kvantitou, ale v podvedomí si zachovaly významovú spojitosť s činnosťou slovesa aj denominatívne tvary, čo je zrejmé pri úzkej súvislosti materského slovesa s deverbalitvom vôbec. Takto načim chápať dlhú kvantitu v stredoslovenskom nárečí pri *nekľudný* od (*ne-*)*kľúdiť* a v západoslovenskom *nekľudný* od *nekľudať*. Podobne aj pri dvojiciach složením *odvážny* — *odvažný*¹²⁷, *rozvážny* — *rozvažný*, *prevážny* — *prevažný*. Tvary s krátkou kvantitou možno aj tu vysvetlovať ako denominatíva prídavných mien od deverbalív *odvaha*, *rozvaha*, *prevaha*. Ďalej faktó vysvetlime krátku kvantitu pri *pochvalný* od *pochvala* na rozdiel od *chválny*, *schválny*, ktoré sú deverbalitva od slovies s dlhou kvantitou na koreni.

c) Inú kategóriu zas tvoria deverbalitva, prevzaté s krátkou kvantitou z češtiny: *bližný*, *odchylný*, *mýlný*, *neomylný*, pri ktorých je tendencia vyrovnáť pôvodnú krátku kvantitu podľa dlhej kvantity materského slovesa na spôsob iných domácich deverbalív prídavných mien dlhou kvantitou, odlišnou od češtiny, teda *bližný*, *odchýlný*, *mýlny*, *neomýlny*. Pri tom istom kolísaní v spisbe zvýrazila dlhá kvantita v domácom *márný* a *frápný*.

d) Niektoré deverbalitva zas, hoci domáceho pôvodu, chybne tradujú krátku kvantitu vplyvom českej.

Vplyv českej cirkevnnej reči vidno pri spisovnom *bludný*. V nárečiach je *blúdny*. Z Turca doklad od Šmála: To je *bládny* chodnisk. Ten by fa nedoviedol na salaš (Danová). Tu nebolo príčiny kvantite sa skrátiť ani vplyvom deverbalitva podstatného mena *blúd*, keďže je pri názom dlhá kvantita ako podobne pri *brás* (*brásif*). *Blúd* je na západe (Bánovce, Trenčín) a aj v strednom nárečí: Turiec (Danová), B. Bystrica (Kálal). Tvaru *bludný* ubránili sa bernolákovci (Fándli, Hollý, Daniss), hoci v Bernolákovom Slowári je tvar s krátkou kvantitou. Je aj u štúrovca Sládkoviča: *Blúdnim* pohanským rodinám (Marína, r. 1846, strofa 45) a Janka Kráľa: Ale *blúdní* zámer de je sila (Néznáme básne 77). Aj v novšom čase načádzame ho v cirkevnej spisbe¹²⁸.

127 Tvar s krátkou kvantitou zriedkavý: *odvažný* (Dohš., soš. 35, 85).

128 Je zaujímavé, že *blúdny* ostáva vo všetkých vydaniach knižočky: Deväťdňová pobožnosť k Božskému Srdeču Ježišovmu od Alojza Daubnera

Také isté osudy má aj deverbatívum *píšny*, ktoré s dlhou kvantitou okrem západu (Bánovce) vyskytuje sa aj v strednom nárečí (Turiec)¹²⁹. Žije aj na východe, pravda, s krátkou (Czambel, Slovenská reč 570). Či pri *pilný* nie je príčina pre tradovanie krátkej kvantity, keďže materské sloveso *piliť* (sa) (Bánovce) je s dlhou kvantitou ako aj deverbatívum podstatného mena *pila* (Bernolák, Záturecký 163). Odtiaľ *piloval* (Turiec), ako *pracovať* od *práca*. Ti, ktorí pokladajú *pilný* za neslovenské¹³⁰, ináč české, majú pravdu vo veci krátkej kvantity a neoznačovania *l.*

e) Ale nemožno nijako predpokladať český vplyv krátkej kvantity pri *nenasýtný*, *pyšný*, *smutný*; sú to také domáce kvantity, ako aj ich tvary s dlhou kvantitou: *nenasýtny*, *pyšny*, *smútny*, *mútny*, lenže tieto sú mladšieho pôvodu od tamtých. S chronologického stanoviska možno predpokladať, že dlhá kvantita pri deverbatívach II. typu je mladšieho pôvodu¹³¹ a takto so svojou dlhou kvantitou predstavuje mladšiu vrstvu týchto deverbatív. Už neskracujú dlhú kvantitu materského slovesa, ale si ju podržia aj v deverbatíve. Ak sa pozeráme na vec s tohto hľadiska, tvary s krátkou kvantitou sú vlastne archaizmy. Taktôž archaizmus *nenasýtný*, vyskytujúci sa v predošlých Pravidlách slovenského pravopisu, bol chybne zamenený formou *nenásytný* miesto náležitej formy II. typu: *nenasýtny*. No nehýbaly sa archaistické formy *pyšný*, *smutný*; pri nich v spisovnej reči ďalej ostáva krátká kvantita, aká je v Turci a Liptove. V bánovskom nárečí je dlhá: *pyšny*, *smútny*; v hornom Tekove *pyšny* (*pyšník*), ale *smutný*, v No-

(porov. 6. vyd., str. 107), hoci kvantita pri *nasich* bola menená v 8. vyd. (str. 109). V Kazateľni: *blúdne* učenie (XXVI, 292).

¹²⁹ Najistejšie na dlhú kvantitu ukazuje to, že abiturient Lukáč, rodiak z Blažovice, pri písaní excepčných lístkov podľa svojho rodného nárečia napísal dlhú kvantitu, hoci v knižke mal krátku. U bernolákovce Palkoviča: *pilnec* sa wiwedował od nich... pítagte sa *pilne* na to Ďeta (Swaté Písmo II, 503), u Hulyáka: Weci *pilnec* pozoruge (Celoročné Nedeľné Kázne I, 133), *pilne* predkladá (II, 23), za *pilnē* prosím Pozorováni (68).

¹³⁰ Tvar *pilný* je v novom vydani Pravidiel slov. pravopisu označený hviezdičkou.

¹³¹ Možno tak súdiť z iných podobných deverbatív, pri ktorých tiež, ak sú tvorené v mladšom čase, je tendencia zachovávať neskrátenú dlhú kvantitu slovesného kmeňa, napríklad: *vyznávač* oproti staršiemu *vyznavač*, *strúhadlo* — *struhadlo*, *prikrývadlo* — *prikryvadlo*, *čitatel* (u Banika) — *čitateľ* ap.

vohrade *smútny*, v Honte *pyšny*, ale *smutný* (podľa informácií rodákov z toho kraja). Z deverbatív III. typu, majúcich len jedinú kvantitu, je veľmi málo domáceho pôvodu (*možný*); väčšia časť z nich sú prevzaté knižné slová a terminy, napríklad: *branný, zvratný* (o slovese), *vstupné, služné* ap.

Mnoho z týchto deverbatív možno pokladať súčasne aj za denominatíva, utvorené z deverbatíva podstatného mena s krátkou kvantitou, napríklad: *odstupné* od *odstup*, *vstupné* — *vstup*, *rozlučnô* — *rozluka*, *spevný* — *spev*, *obraťný* — *obrat* ap. Pravda, tvar *branný* možno pokladať len za deverbatívum, ale *obranný* aj za denominatívum od *obrana*.

Jedným slovom, deverbatíva III. typu sú vlastne archaizmy, ktoré zachovávajú staršie kvantitatívne skrátenie, aké sa udržuje aj pri ostatných podobných deverbatívach, ako napríklad na *-ový*: *škreklavý* — *škriečkať, štíplavý* — *štípať*; na *-dlo*: *presferadlo¹³²* — *presfierať, operadlo* — *opierať* (sa), *žihadlo* — (za)žihať; *-fel*: *čítateľ* — *čítať, kazateľ* — *kázat*; *-čka*: *pytačky* — *pýtať, šívačka* (Kála) — (za)šívať, *zabijačka* — *zabíjať* ap.

Deverbátyva I. a II. typu sa srovnávajú v tom, že obidva zachovávajú nezmenenú tú kvantitu, ktorá je na koreni ich materského slovesa. Deverbátyva III. typu predstavujú archaizmy a knižné slová. Pri kvantitatívnych dvojiciach vývoj sa prikláňa k II. typu na úkor III. V novom vydaní Pravidiel slovenského pravopisu oproti 1. vydaniu podľa kvantitatívneho systému II. typu bola zmenená krátká kvantita na dlhú pri *otážny, otáznik, pochmúrny, músný* a súčasne aj podľa stredoslovenskej kvantity: *nekľúdny, nekľúdnik, kŕmný, kŕmnik*. Chybňú má kvantitu *nenašytný* za očakávané *nenašitný*. Radšej mohlo ešte zostať pri archaistickej tvare s krátkou kvantitou, ako ňou chybne hýbať. Nebolo dosiaľ ani náležitého opodstatnenia hýbať archaizmami *pyšný* a *smutný*. Podľa dlhej kvantity v nárečiach pýta sa opraviť *bludný* na *blúdny*. Ďalej podľa bežnej dlhej výslovnosti korenných samohlások čakajú na skoré uzákonenie dlhej kvantity knižné slová *bližny, odchýlny, mylny, neomylny*. Je len prirodzené, keď kvantita v spisovnom jazyku a v hovorenej reči sa srovnáva.

¹³² Popri spisovnom a stredoslovenskom *presteradlo* na západe je *presteradlo* (Bánovce).

— tri —

EŠTE RAZ BIBLIČINA.*

Snaha, aby slovenčina bola jedinou bohoslužobnou rečou slovenskej evanjelickej cirkvi, nenachádza ešte ani dnes porozumenia u tých, ktorí si tvoria dogmy a tradície z nedostatkov našej dávnej minulosti. Tito zaiste nikdy sa vážne nezamysleli nad tým, či je múdre a osožné pre nás malý národ, keď si v ľom umele obmedzujeme práva svojej materinskej reči prežitými za-staralosťami. Namiesto toho, aby svoje náhľady o právach materinskej reči v evanjelickej cirkvi usmerňovali podľa všeobecne uznávaných noriem a vzorov, usilujú sa umelým pátosom na-nútiť slovenskému evanjelictvu zbytočnú dvojrečovosť, teda vec, ktorá je v inonárodných evanjelických cirkvách cele neznáma a ktorá až krikľavo stojí v rozpore s uvážlivou a na pevnom tradičnom základe spočívajúcou evanjelickou mentalitou.

Ani jedna inonárodná evanjelická cirkev nevypozičala si od susedov bohoslužobnú reč: urobili to jedine prví slovenskí evanjelici z jednoduchej príčiny, že vtedy slovenského spisovného jazyka ešte nebolo.

Slovenská evanjelická cirkev teda len z nádze urobila toto rečové opatrenie a — rozumie sa — len na ten čas, kým sa z tejto nádze nenájde východisko. Najďalší časový výhyb tejto nádze mohol trvať do uzákonenia spisovnej slovenčiny, keď všetky práva výpomocnej bibličiny automaticky malý prejsť na spisovnú slovenčinu.

Pravda, pozdvihnutie ľudovej slovenčiny na spisovný jazyk nemuselo sa diať spôsobom, o ktorom sa dozvedáme z dejín slovenčiny, mohlo sa to stať i via facti slovenským prekladom Biblie hned' v prvých časoch reformačného náskoku na Slovensku.

Tak by si to bol vyžadoval duch reformačného hnutia.

Takýto preklad rýchlej pomoci nebol by býval nijakým zá-zrakom. Ako sa našiel slovenský Jesenius, ktorý pomáhal pre-kladať Bibliu do češtiny, mohol sa nájsť v tých samých dávnych časoch iný slovenský Jesenský, ktorý by bol preložil Bibliu do slovenčiny.

Hovorí sa o slovenskom rukopise Starého a Nového zákona asi z roku 1450, ba spomína sa ešte i druhý preklad z roku 1469.

* Odpoveď na niektoré články v časopisoch, reagujúce na môj článok v SR, VII, 132.

Čo teda mohli uskutočniť jednotliví horlivci, to mohlo tým ľahšie vykonať impulzívne náboženské hnutie veľkých rozmerov.

Slovenskí kalvíni môžu sa pochváliť, že už roku 1750 mali slovenský „Mali catechizmus“ a iné slovenské náboženské knižky. Dostali ich od kňaza, ktorý s ostatným slovenským a slovanským svetom nemal nič spoločného. Jeho kňazské povolanie ho viazalo k územiu maďarských kultúrnych vplyvov, a predsa ako protestant dožičil svojim domácom vo viere požehnanie toho dobra, ktoré plynie zo srozumiteľnej náboženskej knižky.

Fakt, že spomenuté kalvínske náboženské knižky boli napísané v ľahodnej zemplíncine, nezmenšuje ich dokumentárny význam, ba opačne: táto zemplíncina je skvelým dôkazom toho, ako sa chcela reformácia tesno priblížiť k domácej reči svojich stúpencov.

Pravda, slovenskí kalvíni neboli zatažení bližičinou.

Z dejín slovenskej literatúry vieme, že ľúbok Ján Holly skoro bez predchodcov z fondu vlastných rečových znalostí stvoril si takú dokonalú spisovnú reč, že jeho básne i v tomto vidieckom slovnom rúchu patria rečove medzi najkrajšie plody slovenskej poézie.

Česi, hoci majú už oddávna veľmi starostlivo vyhotovený preklad biblických textov, predsa sa len starajú o to, aby dali do rúk dnešného českého človeka i od obľúbenej Kralickej biblie dokonalejší český preklad; sú úprimne presvedčení o tom, že Biblia s rečovej stránky musí stáť na výške dnešnej jazykovej kultúry a musí vyhovovať i najnáročnejším filologickým požiadavkám. Je jasné, že biblickina, ked' nevyhovuje Čechom, tým menej vyhovuje Slovákom, a to už či ako reč Biblie a liturgie, či ako bohoslužobná reč vôbec. Česi sú v tomto ohľade na správnej ceste, čomu nasvedčuje i fakt, že aj iné kultúrne národy sledujú podobnú smäahu a tendenciu, vydávajúc popri starých biblických prekladoch i preklady nové, alebo aspoň rečove opravené.

Pretože slovenskí evanjelici nemajú doteraz cirkevnou vrchnosťou uznávaného slovenského prekladu Biblie, v slovenskej evanjelickej kirkvi o rečovom opravení a zdokonalení biblických textov nemožno hovoriť. Keďže je tu dopyt po slovenskej Biblia, tomuto dopytu a veľmi citelnnej nábožensko-národnej potrebe načim vyhovieť novým prekladom, ktorý sa

ináč už i tvorí pričinením a pod dozorom príslušnej cirkevnej vrchnosti. Slovenskí evanjelici už viac ráz sa pokúsili o preklady biblických textov a Biblická spoločnosť nejeden výtlačok týchto slovenských textov už i rozšírila medzi slovenským evanjelickvom.

Od slovenskej evanjelickej cirkvi separovaní modrokrížania upotrebujú tiež slovenské biblické preklady. Každé obnovené náboženské hnutie medzi slovenskými evanjelikmi bude sa diať v budúcnosti len na podklade slovenskej Biblie, keďže najlepším sprievodcom po výšinách a hlbinách kresťanskej miravouky a metafyziky je živá a sladká materinská reč, ktorej sa nevyrovnaná nijaká iná, lebo jej zvuky znejú nielen k umu, ale aj k srdcu, ako je to práve v cirkvi.

Cesta je už trasirovaná, mimo nej ísť už nemožno.

O „argumentoch“ oponentov ľažko hovoriť vo vážnom slovenskom časopise. Zračia sa v nich búťlavé pozostatky našej niekdajšej poroby, latentne učupené ešte i teraz v niekoľkých slovenských dušiach. Tieto argumenty zdajú sa mi ako unavená a opozdená ozvena neslávnych šarvátok, v ktorých sa nefútostne útočilo na existenčné právo slovenčiny. Ako vtedy, i teraz zatláčaním slovenčiny chcú zachraňovať na Slovensku — kultúru, dobrý vokus a takzvané posvätné veci. Tento boj nie je teda ešte zlikvidovaný. Kde-to sa ešte nájde atavisticky zaťažený záchránca muzeálnej stariny, ktorý podníká boj proti vlastnej materinskej reči, pre ktorú slovenské evanjelickvo a duch tohto evanjelictva nič iného nažiada, iba právo, ktoré majú všetky iné materinské jazyky vo svojich národných evanjelických cirkvách.

Fakt, že reformácia nepozdvihla ľudovú slovenčinu na výšku spisovného jazyka a že sme sa vôbec trochu oneskorene dostali k uzákoneným pravidlám spisovnej slovenčiny, nič nemení na právach nášho materinského jazyka v slovenskej evanjelickej cirkvi, lebo veď slovenčina už i pred reformáciou a bibličinou bola materinským jazykom našich slovenských predkov, a tak pri posudzovaní jej postavenia v slovenskej evanjelickej cirkvi nezaváži oná chvíľa, keď pravidlá hovorenej slovenčiny boli odkukané pre spisovnú slovenčinu. Všade inde možno azda uznávať normu rímskeho práva: „Qui prior tempore, potior jure“, len pri materinskej reči nie, lebo ona nemá konkurenta ani v časovom a ani v citovom ohľade. Materinský jazyk je len jeden pre každého

človeka a pre každý národ, a tak jemu patrí prvenstvo pred všetkými inými jazykmi, a to najmä v protestantských cirkvách, spravovaných v rečovom ohľade zásadou domácej ľudovosti.

Takto každé dôvodenie starobylosťou a tradičnosťou bibličiny je alebo samoklamom, alebo vedomým zavádzaním neorientovanej a ľahkovernej pospolitosti.

T. B.:

ZNOVA DLIA KVANTITA V SLOVE MÁRIA.

Ako sa dozvedáme, liptovské katolícke knazstvo na svojej knázskej konferencii v Ružomberku zaujalo negatívne stano-visko k dlhej kvantite Mária v novom vydaní Pravidiel slov. pravopisu. Náležitosť dlhej kvantity už bola odôvodnená a doložená dokladmi z dobrých slovenských spisovateľov v článku, uverejnenom v SR (roč. VIII, 63), kde sa tvar **Maria** s krátkou kvantitou pokladá za čechizmus. Spomenuli sme aj ten fakt, že v katolíckej spisbe traduje sa odchodný tvar **Maria** s krátkym a celkom dôsledne. V nárečiach, pokiaľ sme zistili¹, býva dlhá kvantita a jej náležitosť sa jasne ukázala v súvislosti s kategóriou ostatných podobných slov cudzieho pôvodu na -ia, prevzatých tiež z latinčiny, ktoré pred -ia majú pôvodne otvorenú slabiku. Podľa nárečí je dlhá kvantita aj v spisovnom úzu. Takýto je aj martinský úzus a zastával sa ho vždy Jozef Škultéty. Spisovný úzus sa uplatňuje aj v evanjelickej spisbe, napríklad v Roháčkovom² preklade Svätého Písma (porov. začiatok evanj. sv. Lukáša), v Janoškovom preklade Luther či Loyola? od Szeberényho (31, 32, 103, 104, 105, 116). V tejto spisbe na slovo **Mária** nevplyvá česká cirkevná reč tak mocne, keďže sa zriedkavejšie vyskytuje, nakoľko niet mariánskeho kultu a zato sa aj ľahšie ujala náležitá ľudová dlhá kvantita. V katolíckej spisbe tvar **Maria** je cirkevný čechizmus, ktorý sa do nej dostal v dávnejšom čase, keď ešte nebolo spisovnej slovenčiny, vplyvom českých katolíckych kníh s tvarom **Marie** a tradičiou sa udržuje až po naše časy. Márne by sme hľadali v staršej spisbe doklady na

¹ Na západe (Bánovce), v Turci, v Novohrade, v okoli Krupiny a inde.

² Plný titul: *Svätá biblia čiže celé Sväté Písmo Starého i Nového zákona. Preložené z pôvodných jazykov. Praha, Nákladom Biblickej spoločnosti bratickej a zahraničnej. 1936. Meno prekladateľa nie je uvedené. Takto aj v kanonizovanom preklade (podľa listu sen. Šenšela).*

Mária³. Popri forme Mária s dlhou kvantitou je v Ľudovej reči aj domáca forma s krátkou: Mara, ktorá zaiste prv nemala terajší hanlivý význam, keďže sa v starej slovenčine užívala aj na Matku Božiu pri označovaní mariánskych sviatkov⁴: Mara, Malá Mara, Veľká Mara, Siatna Mara, Štepná Mara. V Turci je aj farnosť Mara (obec).

Na to, že sa v katolíckej spisbe česká krátká kvantita pri Maria tak pevne drží, zaiste mala vplyv, i keď azda len nepriamo, aj krátká výslovnosť Maria v latinských cirkevných piesňach, modlitbách, kde podľa gregoriánskeho spevu padá prízvuk na predposlednú slabiku -ri- a predchádzajúca slabika Ma- so svojím a ostáva v polohe pred prízvukom, teda je krátká⁵. Odtiaľto sa ľahko preniesla aj do slovenských cirkevných piesní, modlitieb.

Proti dlhej kvantite Mária sa dôvodí, že je to tvar maďarský. Nuž nie je to tvar maďarský, hoci je ako maďarský. Ved' stredoveká vulgárna latinčina, ktorá bola v tom čase kultúrnym a úradným jazykom v celom vtedajšom Uhorsku, kde patrilo aj dnešné Slovensko, tvorila jednu oblasť; bola jednotná v skladbe, vo výslovnosti a tak zaiste aj v kvantite všetkých latinských slov na -ia s predchádzajúcou otvorenou slabikou, do ktorej kategórie patrí aj Mária. Takto podľa toho všetkého cirkevná latinčina mala odchodnú krátku kvantitu Maria od vulgárnej dlhej. Na to by ukazovalo aj to, že ešte aj dnes kňazstvo je náchylné skorej vyslovovať Maria s krátkou kvantitou odchodne

³ V bernolákovskej literatúre (Bajza, Daniss, Gazda, Habel, Hulyák, Palkovičovo Swaté Písmo) všade som našiel Maria okrem jedného prípadu. Nenájst Mária ani v populárnych spisoch, vydávaných Spolkom sv. Vojtecha (Kollárov preklad Život Panny Marie, Kačkov Zbožná Maria, Nový zákon vo všetkých vydaniach), ani v Katolíckom spevniku, hoci iné cirkevné archaizmy sa v ňom opravovaly. Ľud aj v cirkevných piesňach spieva Mária (loretánske litánie). V novšom čase najst Mária v časopisoch Pút-ník, Seraffnsky svet.

⁴ V Turci sviatok Narodenia P. M. sa označuje Ľudovou formou Mara: Po Mara sa smie vypísat statok na celom poli, do Mary každý len na svojom (úzus). Tak aj u Socháňa v pesničke: Ale počkaj, o svätej Mare, keď chudobný pšeničky nažne (Starobylé zvyky 147). Uňho tiež: Malá Mara (Narodenie P. M. 8. IX.) chleba dala a Veľká Mara (Nanebevzatie P. M. 15. VIII.) ho sobrala — popratala. (To znamená, že na Veľkú Maru je žatva.) (99), Malá Mara alebo „Siatna Mara“ (8. septembra) je stredná doba siatby oziminy (30).

⁵ Možno tak vypozirovať pri gregoriánskom speve loretánskych litánií, spievanych po latinsky kňazom.

od ľudovej výslovnosti. Azda tu pôsobí v podvedomí aj citový moment aspoň kvantitou sa odlišovať od ľudovej formy Mária. Tento rozdiel ľahko vyzozorovať aj pri predmodlilevaní Zdravas' Maria u kňaza a pri pokračovaní ľudu v modlitbe: Svätá Mária...

Z týchto niekoľkých zjavov vidno, že liptovské katolícke kňazstvo nie bez dôvodu so svojej strany sa ozvalo proti narušeniu pevnej tradície pri písaní Maria s krátkou kvantitou. Okrem tradície v písme je tu aj tradícia vo výslovnosti a zato tento odpor je celkom pochopiteľný, ba prirodzený. Tradícia sa nikdy nevzdávame ľahko. Ide tu o problém v jednej časti slovenskej spisby. No veci samej nebude na škodu, keď sa otázka dlhej kvantity pretrasie aj s tohto hľadiska. Pravda, nebude sa môcť riešiť bez zreteľu na rozšírenie formy Mária v nárečiach, na výhradné užívanie v krásnej próze a jej opodstatnenie v kategórii ostatných podobných cudzích slov na „ia“, s predchádzajúcou otvorenou slabikou. Len po úplnom vyjasnení otázky dlhej kvantity bude sa môcť očakávať prielom v tradícii cirkevnej katolíckej spisby pri krátkej kvantite Maria.

A. Považský,

ČESKÝ TERMÍN „PROVOZ“, „PROVOZNÍ“ V SLOVENSKÉJ POŠTOVEJ TERMINOLOGII.

Azda ani v jednej úradnej terminológii nezanechal po sebe český jazyk také stopy, aké v poštovnej odbornej terminológii. To preto, že sme nemali v tomto odbore štátnej správy vlastnej tradície a hádam aj preto, že sa jej nevenovalo dosť pozornosti. Ani sa nám nedovoľovalo odchyľovať od českej terminologie. Vraj iba tak, ako znies úradný predpis. A ten bol vydaný len po česky.

Najviac rečových nedostatkov sa ukázalo a nesmyslov vyskytlo v snahe prispôsobiť český termín *provoz*, *provozní* bez uvažovania, či jeho význam, ktorý je v češtine, bude sa kryť s významom v slovenčine. Hláskoslovne poslovenčený *prevoz*, *prevozný* veru nevystihuje ten istý pochop, aký je v češtine. Okrem *prevoz* je ešte aj forma „*prevodz*“, a posledne má byť miesto nich podľa ÚZSP, číslo 14 a 16, zase nový termín *prevádzka*.

No pri tvorení a voľbe nových termínov nie je dosť české termíny len hláskoslovne poslovenčovať, ale treba aj prizrieť na ich význam, a keď nezodpovie, tak hľadať nové, ale naozaj zodpovedné. Ak sa takto pozeráme na termíny *prevoz*, prípadne „*prevodz*“, tak dobre neobsfaja.

Český výraz *provoz* nijako sa nesrovňáva so slovenským významom slova *prevoz*¹ (*prevozné, prevozom*). Všimnime si ho u Kukučína: Narastú ti tropy za *prevoz* vlny (XXVI, 27). Tvar prídavného mena *prevozný* mohol by podľa toho obstatť iba vo význame: môcť nejaký pohyblivý predmet *previezť* s miesta na miesto, ako napríklad *prevozný* telefon alebo *prevoznú* striekačku, kompu, ktoré možno *previezť*², prevážať, a nie prenášať. Pri tomto chápanskom významu slova javia sa nesprávne, pre slovenčinu nezodpovedné termíny: *prevozný* úradník, poštové *prevozné* predpisy, služba v telegrafnom a telefonnom *prevoze* a pod. No o nič lepší nie je ani nový volený termín *prevádzka*: *prevádzkový* úradník, poštové *prevádzkové* predpisy, telegrafná stanica s telefonou *prevádzkou* a iné. Nevystihuje smysel, lebo *prevádzka* v slovenčine značí činnosť: *prevádzkať*³ nejaký živý tvor, napríklad: Bola to pekná *prevádzka* nevesty z domu rodičov do domu ženicha (úzus). Okrivel mi kôň, a ani denná *prevádzka* mu nepomáha (úzus); tak aj u Hviezdoslava: kočiš pohol síc', no zláhka len, čajs' kone zatiaľ baví *prevádzkou* (III³, 486). Pravidlá slov. pravopisu tohto vyznamu nemajú⁴. Takto české *provozní služba* (= Betriebsdienst), *poštní* (= Post-) nemožno preložiť ako *prevádzka*, *prevádzkový*, lebo tu vonkoncom nezodpovie.

Teda poštová správa nevolila šťastlivo, keď výraz „*prevádzkový*“ pojala do svojej terminologie vo význame, aký v poštovej terminológii nemôže mať.

¹ Za českú predponu *pro-* v *provoz* máme v slovenčine zodpovednú *prie-*: *prievoz* (z neho *prievozník*). U Kukučína: čakať na *prievoz* (XXVII, 127).

² Porov. pieseň: Prevez, prevez, prievozníčku, mám za vodou frajerôčku...

³ Porov. smysel vo verách: nič sa nebál (kohút) sllepky po hradach *prevádzat* (Taj. VI², 36), ako som ho pri tom prevádzaní držala popod pažúšky, zrazu vyskočil (Šolt. III², 227). Tak ich *prevádzka*, až sa nebožiatka (štence) zadýchá (IV², 36).

⁴ Na str. 351: *provoz = *chod, činnosť, prevádzka*.

A poradiť sa dá celkom ľahko.

Máme dobré, ale zabúdané slovo *premávka*, ktoré v poštovej terminológii jedine možno použiť vo význame českého *provoz*. Pôvodom svojím je to deverbalívum od slovesa *premávať* (*premávati*). Význam lepšie vycítíť z dokladov⁵: *Premávka* medzi Rapčicami a Horicou deje sa (Kuk. VIII², 37), Celý život slúžili *premávke* (furmani) (X, 124), Riadnej *premávky* nieto, parnšky nemajú ustálených lehôt pre svoju plavbu (XXVII, 12). Uvedieme k týmto ešte doklady z *Tvrdeho: Obrovské premeny* staly sa v priemysle, v *premávke* a kupectve. — *Premávka* je tu živá. Pod chvíľu načim vyhýbať vozom.

Aj keď pochop slova *premávka* úplne sa nekryje s českým termínom *provoz*, nakoľko *premávka* je vo veľmi úzkom príbuzenstve so slovom *doprava*, ale rozhodne je bližší k hľadanému nášmu pojmu ako *prevádzka*. Niekde českému termínu *provoz* môžeme celkom vyhnúť, napríklad vo vete: Predpisy o poštovej, telegrafnej, telefonnej službe, a nie poštové „prevádzkové“, prípadne „prevodzné“ predpisy (čes. poštovní provozní předpisy), alebo ani „prevádzacie“ predpisy o poštovej, telegrafnej, telefonnej službe; poštové „prevádzacie“ predpisy.

Inde zas môžeme *premávku* obísť, ak veľmi nezodpovedá smyslu, aj inými výrazmi, najmä od slovesa *konať*, napríklad: Máme štyri kategórie úradníkov: správnych (služobná trieda I.b), služby *výkonnej* (a nie „prevádzkovej“)... atď.

Takto napišeme a budeme hovoriť miesto: „V piatok dňa 5. júla 1940 bude sa *konať* poštová, telegrafná a telefonná služba ako vo sviatok. Pošta sa doručí (pošta sa doručuje) len v miestnom doručovacom obvode. Nie, že „dňa ... začala činnosť nová smluvná samostatná verejná telefonná hovorňa a telegrafná stanica s telefonou prevádzkou (prevodzom) v obci...“, ale ... telefonná hovorňa a telegrafná stanica s telefonou premávkou v obci Turček.

Termín *premávka* je za české *provoz* pre poštové názvo-

⁵ Pozoruj význam aj pri materskom slovese: A dievča veru, a sedliacke, nebude sa chcieť každú chvíľu *premávať* s miesta na miesto (Taj. VIII, 55). Svet stojí v skupinách, alebo sa sem a ta *premáva* (Kuk. IV⁴, 187): nieto tramvaje, ani veľkého *premávania* ťažkých vozov (XXVII, 334), po dlhšom *premávaní* usadili sa (Taj. IX², 14).

slovie najpriateľnejší a nebadaf tu nijakej násilnosti proti jazyku a jazykovému cifu, ako je pri slove „prevádzka“, „prevádzkový“.

J. Martinka:

CUDZIE NÁZVY ZÁHRADNÝCH RASTLÍN.

Fazuľa — fazol. Záživnú strovu, strukovinu, označenú vedeckým menom *Phaseolus vulgaris* L., nevolá slovenský ľud jednotne, lež má na označenie rastliny, jej porastu, plodu i väre z nej viac tvarov, ako: *fazuľa, fízula, fízola, i s tvrdým l, fazula, fizula, fizola, fizolňa, fasula, pasula; fazuľnište, fazuľisko, fazuľovina* atď.

Na Slovensku dnes pestovaná opínavá a kričková fazuľa pochádza z Južnej Ameriky, ale meno je na ňu prenesené z neurčenej strukovej rastliny, ktorú už v starom veku pestovali. Gréci ju označovali menom *φειοπός, φασιολός*, Rimania *fæselus, phaseolus*. Teda jej meno nie je slovanského pôvodu. Tu nás nesmie mylif ani koncovka *-ula* s mäkkým l.

V latinčine je mnoho slov utvorených zdrobnujúcou príponou *-ula*, napr. rastlinné názvy: *asperula, auricula, betula, calendula, campanula, frangula* atď. No latinčina má i zodpovedajúcu príponu pre mužský rod: *-ulus*, napr. *aesculus, ranunculus* ap. Pre stredný rod zas *-ulum*, napr. *foeniculum* atď.

Uvedená prípona *-ula* sa dostala i do slovanských rečí. Aj slovenčina má hojne, a to i domáciach slov, ktoré sú utvorené touto príponou, lenže zmäkčeným l, napr. *bobuľa, chochuľa, krivuľa, rohuľa, sivuľa, vŕtuľa* atď. Nou sú utvorené aj ženské tvary priezvisk v ľudovej reči užívané, ako napr. *Drienkuľa* k mužskému priezvisku *Drienko* alebo *Drienka*, podobne *Hraškuľa, Chrenkuľa* atď. Takéto mená sú hypokoristická (laskomená) a už z ich úzkej významovej spojitosťi s latinskými zdrobnelinami na *-ula* je zrejmé, že vznikly vplyvom latitčiny, a nie sú to pozostatky z rečového vplyvu valašských pastierov na Slovensku. Náš náhľad podporuje aj tá skutočnosť, že slovenčina prevzala celú hŕbu takých slov na *-ula* z latinčiny a si ich celkom udomácnila, čo vidno aj na zmäkčení cudzichho l v domácke l, napr.: lat. *scedula* — slov. *ceduľa, feruľa — feruľa, tabuľa — tabuľa, capitula — kapitúla, papuľa — papuľa, caepulla — cibuľa, amanduľa — manduľa, mandľa, ma-*

rilla — *maruľa*, *marhula*, *lavandula* — *levanduľa* atď. Ďalej analogicky podľa nich z lat. *mespilus* — *mišpula*, *bakulus* — *bakula* atď.

Vplyvom skupiny slov na *-ula* vznikly aj iné analogické formy prispôsobením k domácomu skladu hlások, ako napr. z *cydonea mala* — *хдóвия мăла* je **къдуния*, po srbsky *gduňa*, po slovensky *gdúla*, *dúla*; z *cerefolia* máme slovinský tvar *krebulja*, slovenský *trebusa*. Medzi také analogické tvary patrí aj *fazula*. Vyskytuje sa len v slovenčine popri náležitom tvari *fazol* z latinského *phaseolus*, ktorý žije napríklad v Prievidzi. Tvary *fizula*, *fizola*, *fizolňa* so svojím i v začiatocnej slabike *fi-* zaiste vznikly z nemeckého *Fisole*.

Takto v slovenčine sú tvary trojakého pôvodu: náležitý *fazol* z lat. *phaseolus*, analogicky *fazuľa* podľa ostatných slov latinského pôvodu na *-ula* a *fizola* podľa nemčiny, kde je tiež z latinčiny. Tvar *fizula* vznikol krížením, kontamináciou tvaru *fizola* a *fazula*. Zo všetkých v spisovnej reči sa ujal analogický tvar podľa latinských slov na *-ula*, *fazula*.

NÁREČOVÉ SLOVÁ A VÝRAZY.

Turiec:

(Pokračovanie.)

obajaťi, okolkovať: Či si to povie prajdu, len tak obajaťi.
obajatovať, do zúnovania okolkovať, narážky robiť: Tolsko obajatovať, ale som nekečej rozumet.
obiť, opatriť, ošetriť: Dajme tomu, že ochorieš, kto ťa obíde?
obocina, ovocie: Keď ňejest obocini, aj padaťki sa vzácné.
očurení, nevládny, zvädnutý: Kvety sa očurené od horúčosti.
odhajdchovať, odmeniť sa, ledabolo, povrchne robiť: Akože sa vám uš teras odhajdchujeme, že sťe nám pomohli. Odhajdchovať to, len aby sa nepovedalo.
odísť na zdravú stranu, vyhnúť, ustúpiť: Odišej na zdravú stranu, aby

nieboť svetkom. Radšej chod na zdravú stranu.
odíť, na odlu svetu, na podiv svetu, odmäknúť, A. Dobre doja ojce? B. Po daždi odmäknúť, ťakšie sa doja, pri budlo im mléka.
odmieňať sa za blaňoželanie na meno (aj Bánovce), aj pri rozlúčke s mládeňectvom a pri vstupe do manželstva so ženáčmi.
odridať sa, farbavo odísť, potisnúť sa z nechuti. (Bánovce.)
odrezat, ostro odvetiť: Odrezaj mu i bez noža. (Bystrička.)
odzvoňiť prajdu, usmrtiť, pochovať pravdu: Už vjac prajdi ňemáš, už hej odzvoňiš.
odžrať, zapotrošíť: Uš si aj tú druhú

ihlu odžrala — aby hej človek han-
dára držať naporúdzil
oflusnúť, zvädnúť: Kveti treba poliať,
lebo sa celkom oflusnuté.
oſtrfať, nevďačne niečo dať, ošomrať.
Vinuchuje, vinuchuje do ľekoňečna
a potom to oſtrfe.
oglambať sa, nahnevať sa: Hnef sa
oglambie, takí zdutel.
ogľedniť, oklamat, ošudiť: Poriadne
nás ogľedli pri tom predaji; do-
glieť sa, „zababrať sa“ (o decku):
Ale sa dogľedilo!
ochechula, veselá žena: Taká oche-
chula, usťavične sa chichle.
ochvejdovať sa, stavať sa na odiu
svetu, Ochvejduje sa, ako bi bola
tá najkrajšia.
okiadzať sa, oslavovať, lichotieť si:
Je slávibažní, dá sa okiadzať, a njeť
za čo. Ale ho okiadza, aby si ho
ziskal.
okiepiť sa, obriadiť, obliecť, ustrojiť
sa: Musím sa okiepiť, aby som bola
pekná. (Bánovce.)
okresiať sa, oholiť sa: Idem sa doť
okresiať. (Židia nosili brady.)
okruhliač — mačacia hlava, vodou
vyhladený kameň, žabica. (Mar-
tinské námestie bolo kedysi vy-
dláždené okruhliačmi.)
okulácia, úradné vyšetrovanie na
mieste: Úracki bolí na okulácii
straňiva tej lúki.
omálať, žuvať bez zubov, okolkovat:
Ak omála, tak omála, nje aby rovno
povedať, čo kce. — Omálať tú
kjoročku, kím ju ňeumamolíu.
omielat, naomielat, spomínať nie po
dobrom, ohovárať: Omielala ťa po
celej dedine.
omisliť sa, na úchytky zajest si málo
jedla: Trochu sme si zajedli, omi-
liť sme sa — myožeme iſť dalej.
opacha, ozruta: De sa len vzala taká
opacha, že sa ledvá cez dvere prace.
opantať sa, poviazať sa, i sľubom
pripútať: Opantať sa s ňou a teraz

banuje, že sa day opantať. (Bá-
novce.)
opcúdzit (ob-) kapustu, opcudzovať,
očistiť pred porezaním: Tú ka-
pstu treba opcúdzit.
opčamchať, ošuchať: Neoptierať sa
o stenu, šetku nám hu opčamcháš.
opčankať, drankať: Nekceū som mu
požičať, ale ma opčankau.
opevadlo, oštara, starosť, práca: Joj,
šak som mala folko opevadla s tým
deckom!
opkratní, ani dlhy, ani krátky: Nosi
opkratné sukne.
opskočná, krátká, i obratný: Oblieklá
si opskočnú sukňu; opskočná žena.
opšíť, obísiť: Opšíla celú dedinu, za-
kial dostala kvapku mlieka.
opťaš, (ob-), tarcha: Chori človek je
iním na opťaš. (Bánovce.)
orafani, otrhaní: Chodi orafani ako
dáki tulák.
osiačení, na niečom zavesený: Spi-
leni strom nespadoť, ostal osiačení.
oskomlini, stépnuté zuby: Po tom
viňe cífim, ako bi mi boli oskom-
lini narastli.
ostať na tom, dohodnúť sa: Ostať
zme na tom, že...
ošafka, lykový kôš, ináče kreptúch
pre kone i filfas (obe z nem.).
ošemetka (nádavka): Ti ošemetka bláz-
nivá, kecca ňehambiš jazik vipla-
zuvať.
ošemetní, podvodný: Tá naša starej-
šia ošemetná žena, z mladého džou-
čaťa urobila žienia. (Známy popevok
pri začepení v Turci a Liptove.)
ošívati sa, vyhovárať sa: Myožeš sa
ošívati, kolko kceš, ňeverime ti.
ošmrhliť, opáliť: Ošmrhliť si vlasti od
horúcej sviecie. I v prenesenom
smysle: oklamat sa, opáliť sa:
Ošmrhliť si kridelká.
ošľaťa stena, stena sa ošľavia, mokrá:
To je bivanie, hej, oblok uplakani,
stena ošľatá.
ošvábiť, ostríhať dohola, i oklamat:

Dám sa ošvábiť. (Slováci nosili dlhé vlasy. — Švábi sa strihali.)
Taki klamár, nedám sa mu ošvábiť.
otfelať (lit. odpefať), stratiť, podlet, zapotrošíť, i lacno predať: *Ďeže som si okuliare otfelala? Nébolo kupcou, museū som oťpoli zadarmo koňe otfelať.*
osklajduša, človek, ktorý všetko kliat-bou odtaší.
odpásť, zapotrošíť: *Ďeže sťe mi odpásli tje nožníce.* (Bánovce.)
otšešnekuť, odvadiať: *Prišť hostia otšešnekuť.*
otrmaniť (odt-), zbaviť sa volačoho, predať: *Ledvoū som to otrmaniť.*
otťahnuť sa, predĺžiť sa: *Ďen sa nám offiahoū, zamrkli zme na pošť.*
otvorení, úprimný, bez pretvárky:
Otvorení človek povie ždi, čo má na sruci.
ovádzka, vyhrešiť, karhať: *Čože ma mäš folko ovádzka, ani pámboch vjese čobi som čo urobil.*
oval, okruch: *Dala mu gazdiná oval chleba a čambu mäsa.*
ozembuch, ošemetník, vetroplach, ktorý povie pravdu, keď sa pomýli: *To je len taki ozembuch, búcha dve na tri.*
pačmaga (nádavka), samopašné, dotieravé dieľa.
padački, prvé napadané ovocie, keď sa strom čisti; i grmani: *Kef ňejest lepšej obocni, aj padački sa vzácene.*
pahlitník, pažravec: *Taki pahlitník, pohľtaū bi šetko, čo vidi.* (Bánovce.)
pajda, maškrtnica: *To je len taká pajda, tá ti hocičo ňezopchá.*
pajzom, bez váženia, merania a podrobnejšie jednania pri predaji a kúpe: *Predauū som pajzom, čo mi ostalo. Zjednať zme robotu pajzom.*
pančiatko, dieta, svojmu stavu neprimerane vyfintené: *Videšt ste to kedi — také pančiatko!*
papa, hustá polievka: *Čt je to polioučka? To je taká papa.*

papluch, dotieravý chlapec: *Ledvoū ho viedeť od zeme a ako sa ti poslaví — taki papluch!*
paskuda (paskudník) (nádavka), samopašný človek: *Do šefkého sa mješa — taká paskuda.*
paškál, neporiadok: *Nerop paškál pata, f pátach zodrať, dávno vedieť, skúsiť: Népoúčaj ma, ja som to už dávno f pátach zodrať.*
pecúch (nádavka), povačač: *Ti pecúch na peci viválaní*
perorovať, mnoho a chytro hovoriť: *Neperoruj toľko! Peroruje, ako bi hrachom sipaū.* (Perorácia = rečnovanka na exámene.)
pichnúť, dať nepozorované: *Zafše mu pichla pár grajcjarou, čo otec ňevidieť.*
píjak, druh vši u oviec.
piliť hlavu, výčitky robiť: *Hlavu mu pili, že zme hu ňevidať.*
pišná dierka, priedušnica: *Zapadlo mu do pišnej dierki.*
píť po cverňičke, tenkým dúškom: *Pije po cverňičke, keď je voda ako žerjavu.*
plahočiť sa, tažko robiť: *Celi živugot len plahočiū a nič ňenagazduvaj.*
Račej smrť, ako sa faktó plahočiť.
plánka, plánky, brvienka na maštaľnej mostovine. (Na Bystricke: *sldzaje.*)
plantať sa, motať sa: *Plance sa v daždi, nies abi v suchu sedej.*
plátno biebiť, biele pásy, keď sa na jar sneh topí: *Na holách uš plátno bieba.*
pleťie sa mi na jaziku, mätie sa mi v pamäti: *Len sa mi tak pleťie na jaziku a nedajbože si na to spomnieť.*
pľaštli, pršať, dlho sa liat dážď, i po vytrezvení zle sa cítiť, mať zlú chut: *Kef vytrezveū, pľaštli mu v hrdle.*
pľuštovník, od dažďa premoknutý: *Prišejū mokrī od dažďa ani pľuštovník.* (Pokračovanie.)

Z P R Á V Y.

KANCELÁRIA SLOVNÍKA JAZYKA SLOVENSKÉHO.

Pri Matici slovenskej nedávno sa založila Kancelária Slovníka jazyka slovenského. Jej úlohou bude pokračovať v práci, ktorá sa už aj doteraz konala v Jazykovom odbore MS, t. j. sústavne shromažďovať látku pre veľký „Slovník jazyka slovenského“ a na základe materiálu, ktorý bol už soubieraný a bude ešte v najbližšom čase doplnený, pripraviť frazeologickej a gramatickej slovník spisovnej slovenčiny. Tohto cieľa chce tak dosiahnuť, že bude pod vedením profesorov Antona Jánoška a Eugena Jónu s vonkajšími pracovníkmi ďalej excerptovať dobrých slovenských autorov, spracúvať dotazníkový materiál matičný zo slovenských nárečí a potrebné veci, najmä z rozličnej terminologie zisťovať novou dotazníkovou akeiou.

Doteraz v Jazykovom odbore (v tom je aj materiál od J. G. Konuša) a v Kancelárii bolo excerptovaných vyše 200 kníh slovenských spisovateľov zhruba 130.000 listkov. Hmotný náklad nesie i ďalej ponesie Matica slovenská, takže i materiál a príručná knižnica pomocnej vedeckej literatúry a knižnica textov bude jej vlastníctvom, pravda. Kancelárii natrvalo svereným.

Z Kancelárie SJS.

R O Z L I Č N O S T I.

účastinárska spoločnosť = účastinná spoločnosť. — Univ. prof. Dr. J. Fundárek upozorňuje redakciu SR, že termín „účastinárska spoločnosť“ (Prav. slov. pravopisu 415) nevyhovuje s hľadiska právnej terminologie, lebo nejde o spoločnosť účastinárov, t. j. o spoločnosť, skladajúcu sa z účastinárov, lež o spoločnosť „na účastiny“, t. j. o spoločnosť, základný kapitál ktorej je rozdelený na účastiny. Nemci nehovoria „Aktiengesellschaft“, lež *Aktiengesellschaft*, ani Maďari „résszvényestársaság“, ale *részrémnytársaság*. Teda nie „účastinárska spoločnosť“, ale *účastinná spoločnosť*. — Správne. V Bánovciach ešte pred vojnou bola *Obchodná účastinná spoločnosť* (= konzum), a nie „účastinárska“. Red.

zaplatiť na rad = **zaplatiť na príkaz**. — Na str. 354 nových Pravidiel slov, pravopisu stojí: („zaplatte na rad“ = zaplaťte na účet). To znamená, že možno v tomto prípade použiť slova účet vo význame *rad*. To je mýlka, lebo *na rad* znamená *na príkaz* (porov. fr. *à l'ordre*, nem. *an die Order*, špan. *a la orden*, angl. *to the order*, maď. *rendeletére*, lat. *ad dispositiōnem*); *zaplatiť na príkaz* voľakoho je nielen bankovo-technicky, lež aj právnický celkom iné, ako *zaplatiť na jeho účet*. — Takto aj v I. roč. SR, str. 89 pod znakom — tri —. K terminu *na príkaz* sa ešte vrátim s jazykovej stránky.

pristúpiť a pristúpiť. — Z týchto kvantitatívnych dvojic v Pravidlách slov, pravopisu je uvedený len tvar *pristúpiť*, z čoho mnohí mylnie súdia, že druhý tvar *pristupiť* je nesprávny, hoci je medzi obidvoma taký odchodený význam, ako aj pri kvantitatívnych dvojiciach základného slovesa: *stúpiť*.

— *stúpiť*, ktoré sú v Pravidlách slov. pravopisu. Ak je správna kvantitatívna dvojica s odchodným významom pri základnom slovnom, tak je aj pri složenine. V obidvoch prípadoch ide o taký istý kvantitatívny zjav, také kvantitatívne dvojice, ako pri *bieda* — *beda*, *kôstka* — *kocka*; *hybaj* (*sa*) — *hybaj*, *vítaj* — *vitaj* atď. Sémantický rozdiel medzi formami *stúpiť* — *stúpiť* a *pristúpiť* — *pristupiť* je v nárečiach a aj v literárnych dielach, napríklad: *stúpiť* do poctivosti (Jégé, W. legenda² 170) — na ktorúže nohu *stúpiť* (Taj. XII, 157); *pristúpiť* k oltáru (úzus) — *pristupiť* na muchu (Hviez. III³, 96).

Čítal som v Gardistu = v Gardistovi. — SR upozorňujú, že v Sloveneckej politike užívajú lok. „v Gardistu“. Tento tvar je analogicky utvorený podľa *v Slováku*. Lenže tuná koncovka *-u* nie je na mieste, lebo tá býva po hrdelných spoluľáskach a tak by sme očakávali potom *-e*. Ale tá zneje cudzo, keďže všetky podstatné mená na *-a* zakončené miesto prvotnej koncovky *-e* majú všade prevzatú, novšiu koncovku *-ovi*, teda zato aj *v Gardistovi*. Krátkia lok. koncovka *-e* udržuje sa pri ostatných mužských životných, ak sa nimi označujú len neživé veci (mená miest, sviatkov): *v Martine*, *v Mikuláši*, *o Jáne*, *o Petre Pavle* ap., ale *o Jánovi*, *Michalovi*, *Martinovi*.

Kiebetný muž horší čerta = horší od čerta. — Takto v Novom svete (čls. 31, str. 22). Pri tejto väzbe vidieť úpadok jazykového citu. V slovenčine pri 2. stupni neporovnávame holým genitívom, ale k nemu treba priložiť predložku *od*. Takéto porovnávanie nie je germanizmus, za aký ho pokladali v poprevratových školách azda len zato, aby sa ľahšie mohol ujať český spôsob porovnávania s holým genitívom.

Na stráž! — Pozdravenie *Na stráž!* je primerané k našim pohnutým časom, keď ozaj treba byť na stráži. Nie je to výraz celkom nový; už dávnejšie sa ním povzbudzovali naši Slováci proti národnému zlu, ako aj Čebratský v básni: *Na stráž!* so začiatkom: *Na stráž!* Kresťan každý *na stráž!*... (Tranovský, evanjelický kalendár na rok 1897, str. 4). Teda tento pozdrav, vyjadrujúci povzbudenie k bdelosti, nie je bez tradície. Upozorňujeme ešte, že odpoveď na pozdravenie *Na stráž!* je *Stráž!* (Pozri Pravidlá slovenského pravopisu 390.)

Rozsutec = Razsutec. — Vrch, ktorý sa volá vo svojom okolí *Razsutec*, bol českými turistami prekrstený na „Rozsutec“ podľa českého hláskoslovného systému, lebo tak to žiadala istá snaha priblížovať aj mená hôr (topiká) k češtine. Aj po slovenskom prevrati česká forma ostáva na škodu stredoslovenskej s predložkou *raz-*. Ani by sme sa nestavalí proti tvaru *Rozsutec* a ho chceli nasilu poslovenčovať, keby v danom prípade išlo o západoslovenskú formu s *roz*, hoci sa úplne rovná českej. Pri zachovávaní topografických názvov treba byť úzkostlivý, lebo v ňom sa skrýva neraz dôležitý doklad nielen filologický, ale aj historický. Klub slov. turistov mal by naliehať, aby pôvodné meno vrchu bolo vrátené.

budúcne = na budúce. — Aj podľa tvorenia príslovka „budúcne“ nie je slovenská. V slovenčine sa vôbec netvoria prídané mená z kmeňa z prítomného príčastia príponou *-ný*. Tie, čo sa vyskytujú, sú prevzaté z češtiny, ako je *vrúcný*, užívaný v cirkevnej reči: *vrúcná láska*, *vrúcene Boha* prosiť, ináč zaň je horúci: *horúca láska* ap. Tako je zjavné, že príslovka *budúcne* je čechizmus a zato vždy dôsledne treba za ňu užívať výraz *na budúce*, t. j. časy. Pravda, aj *budúcnosť* je české svojím pôvodom, ale potrebné a už aj celkom vžité knižné slovo.

stáročie = storičie. — Obidve složeniny sú tvarové. Pri složenime *storičie* je prvý člen tvar jednotného čísla a pri „*stáročie*“ množného čísla.

V slovenčine nepoznáme složeniny, kde by bol prvý člen miesto jednotného v množnom nominatíve, ako v prípade „stáročie“. Tu je zaiste český vplyv formy *staletý* a *staleti*. Na správnosť slovenského tvaru *storočie* ukazuje aj tvar príďavného mena *storočný* a aj ostatné složeniny príďavného mena *-ročný*, pri ktorých tiež prvou časťou je základná číslovka: *dvaročný*, *tri-ročný*, *štyriročný*, *päťročný*... atď.

pred nedávnom = *nedávno*. — *Nedávno* je menný tvar príďavného mena, ktorého sa užíva vo funkcií príslovky času. Ide tu o zmeravený tvar, ktorý netvorí inštrumentál jedn. čísla s predložkou, ako ani ostatné podobné zmeravené formy so záporom *ne-*: *daleko* — *nedaleko*, *darmo* — *nedarmo*, *možno* — *nemožno*, *treba* — *netreba*, *načim* — *nenačim* atď. Podľa týchto dát sa súdiť, že ani záporovú formu *nedávno* nemusíme zrovna po-kladať len za priamu mennú formu k *nedávny*, lež aj za jednoduchú záporovú formu ku kladnej *dávno*: *nedávno*. Vedľa často sa užíva za záporové menné formy kladných menných foriem so záporovým pomocným slovesom, napr.: To *nie je* tak *daleko* = To je *nedaleko* od nás. Ešte *nebude daleko* ap. Takto aj forma *nedávno*, či už vznikla kontamináciou obidvoch spôsobov, alebo je len záporová forma k *dávno*, je natoľko zmeravená, že okrem gen. *donedávna* nemá iný tvar, teda ani mennú formu inštrumentálu jedn. čísla s predložkou *pred*: „*pred nedávnom*“. Je to novotvar asi podľa češtiny. Slovenské nárečia poznajú len *nedávno* a *dávno*. Taký je aj úzus u dobrých spisovateľov.

svetelný — *svetelný*. — Tu do mýlky privádza výslovnosť a písanie celej prípony *-telný*, ktorou sa tvoria deverbatíva: *neuveritelný* — *neuverit*, *raniteľný* ap. V prípade *svetelný* je tvrdé *l*, lebo neide tu o príponu deverbatív *-telný*, ale len *-ný*, ktorá sa prikladá ku kmeňu podstatného mena *svetlo*, končiaceho sa na tvrdé *l*, teda *svetl(o) + ný* > *svetlný a s vkladným *e* *svetelný*. Ide tu o tvrdý vzor *mesto* a zato ostáva tvrdé *l* aj v príďavnom mene. Pravda, ak sa mäkkým *l* zakončuje kmeň podstatného mena (mäkký *a*-kmeň), tak príde *l* aj pred príponu *-ný*. napríklad: *nedela* — *nedelň*. Zato nie: „*svetelné*“ obrazy (Nová žena, III. roč. č. 39, str. 12), lež: *svetelné*.

Podobne ako *svetelný* je aj *pravidlný* od *pravidlo*, kde je v prípone *-dlo* tiež tvrdé *l*.

Výslovnosť slova *Martin*, *martinský*. — V Prav. slov. pravopisu (414) pri hesle Turčiansky Sv. Martin je poznámka: (*vyslov martin*). No na veľkej časti stredného Slovenska vlastné meno *Martin* sa vyslovuje s tvrdou slabikou *-ti-*, teda ako *-ty-*, ba v nárečiach, kde je zmena *y* > *e* (napr. *ryba* > *reba*), zmenilo sa aj toto slovo na *Marten*; je aj priezvisko *Martenus*. Pri miestnom názve *Turč. Sv. Martin* mälokedy vyslovuje Slovák zo stredného Slovenska slabiku *-ti-* mäkkou. Keďže stredoslovenská výslovnosť je základom spisovnej, mala by byť podľa nej správna výslovnosť *Martin*, *martinský* s tvrdým *-t-*. Západoslovenská mäkká výslovnosť by obstala len na západoslovenskom tvari s dlhou kvantitou *-in*: *Martin* (por. SR, VIII, 145), na stredoslovenskom tvari s krátkou: *Martin* nie. *Martin* s mäkkou výslovnosťou je vlastne stredoslovenský tvar, ale so západoslovenskou mäkkou výslovnosťou. Takáto výslovnosť Slovákom zo stredného Slovenska vidí sa česká.

E. J.

Rediguje ANTON JÁNOŠÍK s JOZEFOM ŠKULTÉTYM.
Vydanie Matice slovenskej v Turčianskom Sv. Martine.
Tlačí Nová knihtlačiareň v Turčianskom Sv. Martine.

(Kmeť, Veleba Sitna 41), *orný*²³, *plesný*²⁴, *podkopný*, *podkopník*²⁵, *prajný*, *dobroprajný*, *neprajný*, *neprajník*, *predsedník*²⁶, *rezný*²⁷, *rezeno*, *rezník*, *skladný*²⁸, *skladne*, *neskladný*, *spovedný*²⁹ (otec), *spovedník*, (ne)sprátný, *nesprátník*³⁰, *trepotný*³¹, *trestný*, *vonny*³², *sladkovonný*, (ne)zmerný³³, *nezmernosť*, *zodpovedný*, *zodpovednosť*, *nezodpovedný*, *žerný*³⁴, *žierny*, *obžerný*.

Formy *berný*, -*dajný*, *nedabajný*, *prajný*, *žerný* sa utvorili z prítomníkového kmeňa; vznik formy *žierny* dá sa vysvetliť z neurčitkového kmeňa, nevokalizovaného *žbr+lný* (zo žbrati), kde sa bol predpokladaný prízvučný b vokalizoval na *ie*, ako v prípade šiel (< šbdlb), alebo tiež predĺžením pôvodného *e* v é a ďalším rozšírením v ie vplyvom dvojhásky *ie* v tom istom koreni *žier-* iteratív *vyžierať*, *sožierať*.

c) od slovies s kmeňotvornou príponou prítomníkovou

23 Výstižný doklad u Fándliho: Hák ostrí, mesto spodného orného Zelzeza (Piľní Hospodár II, 275).

24 Doklad z Hviezdoslava ukazuje na deverbativum: A očujete piesne v *plesnom* kriku (II4, 102).

25 U Hviezdoslava: zachvel sa Olymp pod prácou v katakombách tých *podkopníkov* verných (III³, 196).

26 Deverbativum *predseda* (porov. štebota od štebotať, frfota od frfotat) po prevrate celky vytislo *predsedníka*: Na pravo *predsedníka...* vezme slovo *predsedník* (Kal. Reštaurácia³, 90), odpovedal *predsedník...* za volal *predsedník...* slovo *predsedníkovo...* *Predsedník* povedal (91), Karaffa bol nie len *predsedníkom* (Janošík 98).

27 U Zátureckého: Má rez. Je *rezný*, rezký človek (29), u Bodického: *reznými* poznámkami zavracali pánov (313), *rezníky* slaniny (Rázus, Svety, II², 36), mňa si za *rezníka* vyvolili, za vražedníka (Hviez. XIV, 326); v Bánovciach *rezník* = židovský rituálny mäsiar.

28 Podľa dokladov dá sa súdiť, že je to domáce slovo: Zato sú chlapí *skladní*, urastení (Kuk, XV, 224), vyjadruje sa... *skladnými* vetami (Podj. III, 104).

29 *Spovedník* smeľo možno pokladať za deverbativum, hoci *spovedný* veľmi nie.

30 Ondrejov: Bezočivý národik *nesprátníkov* (Zbojnícka mladosť 17).

31 Asi umele utvorené: S *trepotným...* srđcom prišiel (Vaj. II, 45). (Citované podľa Bežovho vydania.)

32 Azda možno pokladať za deverbativum: Sta nebeskou rosou laho-dive prítluných *vonných* večerov (Podj. I, 5); istejšie pri složenine *sladkovonné*.

33 Od slovesa *zmerat*; u Hollého: na ňezmernú Učenosť (zwazek I, 102), twoge ňezmerné Zásluhi (106), zraky dostaly hľbku nezmernú (Vaj. II, 83). *Nesmierny* je knižné z českého *nesmírný*.

34 Doklad *žerný* je z Turca od abiturienta Šmála, rodáka z Ďanovej: *žerné prasce*. (Od neho aj ostatné doklady z Ďanovej.) Na západe: *žierne prasce* (Bánovce), Fándli: *obžernému* Boháčovi (II, 319).